

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיקים 1169979/30
1169979/31
1169979/32

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב שלמה שפירא, הרב אברהם שינדלר, הרב ציון לודאילוז

המערער: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד עו"ד מיכל אופיר ועו"ד משה יצחק אוסדיטשר)
נגד
המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד דוד ביטון)

הנדון: בעל דין המבקש לקיים דיון הוכחות לאחר שנמנע זמן רב מלהביא את ראיותיו
כשבית הדין סבור שההליך מוצה ומטרת הבקשה היא עינוי הדין

פסק דין

הוגשו לפנינו שלושה ערעורים על החלטות בית הדין האזורי בתל אביב שניתנו ביום כ"ב
בסיוון תשע"ט (25.6.19).

בעניין המזוונות נפסק בבית הדין:

א. האב ישלם לידי האם בעבור מזונות שלושת הילדים סכום של 4,200 ש"ח לחודש (1,400 ש"ח מזונות לכל ילד), וזאת מתאריך " במרחשוון תשע"ח (30.10.17).

ב. בנוסף ישלם האב לידי האם עבור המדור והוצאות המדור סכום של 1,600 ש"ח לחודש, וזאת החל מחודש מאי 2019.

ג. בנוסף יישא האב במחצית הוצאות חינוך או בריאות חריגות, ובכללם: הוצאות של מעון, גן ילדים, צוהרון, שעורים פרטיים (בהמלצת המוסד החינוכי), חוג אחד (לכל ילד), רפואת שיניים וכל הוצאה רפואית שאינה כלולה בסל הבריאות ויש עליה המלצה וחוות דעת של מומחה.

ד. בנוסף ישלם האב את מלוא דמי ההסעות לבית הספר [...] עבור שלושת הילדים.

ה. הסכומים האמורים לעיל ישולמו בתחילת כל חודש, ולא יאוחר מהעשירי לחודש.

בעניין המשמורת נקבע:

לאחר ששמענו דברי הצדדים ובאי כוחם ועיינו בחומר שבתיק, בית הדין פוסק כי משמורת הילדים תהיה אצל האם.

בשלב זה זמני השהות של האב עם ילדיו יהיו בימים שני וחמישי, עת ייקח את הילדים ממוסדות החינוך ויחזיר את הילדים לבית האם בשעה שמונה בערב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין מורה לאב שלא ליצור קשר עם הילדים באופן שייצור פרובוקציה, וודאי שלא להופיע בבית האם ללא הודעה מוקדמת והסכמת האם, למעט החזרת הילדים בימים הנ"ל בזמני השהות לבית האם.

לעניין הכתובה נקבע:

לאור האמור לעיל בית הדין פוסק כי האישה זכאית למלא כתובתה. לאחר העיון בשטר הכתובה, בית הדין פוסק כי הבעל ישלם לאישה עבור כתובתה סכום של 250,000 ש"ח. סכום זה ישולם בתוך שישים יום מהיום.

טענות המערער

לטענות המערער כפי שעלו בדיון לפנינו:

יש חומר רב בתיקים – התיקים התנהלו בתחילה לפני הרב גורטלר ולאחר מכן לפני הרב אשכנזי – ברחובות; ולבסוף לפני הרב בן יעקב בתל אביב, לאחר שהנשיא, הרב לאו, העביר את התיקים בהסכמה לתל אביב. אולם למרות החומר הרב "אין ולא היה בכל התיק הזה דיון הוכחות אחד" – היו צווי הגנה, היו דיוני גישור, אולם לא התקיים דיון להוכחות:

ב"כ המערער: [...] ביום 24.6 התקיים דיון בבית הדין בתל אביב, והבעל אומר "אני אוכיח את כל הראיות שלי בדיון הוכחות", יום אחרי יש כבר פסק דין על הכול [...]

[לשאלת בית הדין על אודות הבקשה, לפי הנטען, לקיים דיון הוכחות:] בשורה 11 [לפרוטוקול] אנו מבקשים שבית הדין יזמן את הילדים וישמע אותם. בשורה 47 אומר הבעל: "אני מבקש 'שלוש' בית', אני באתי לשלוש פגישות, אני רציתי לסדר את הדברים, השאלה: כמה אתה רוצה."

בשורה 85 הבעל אומר: "יש לי ראיות לרוב הדברים." ובית הדין עונה לו: "תביא לי אותן". בשורה 131 הבעל אומר: "יהיה על זה הוכחות."

זאת אומרת: כולנו כאן מבינים שזה אכן דיון טוב וממצה אך דיון הוכחות לא התקיים, ובסוף ניתן פסק דין למרות שהאיש ביקש להביא הוכחותיו.

האיש אומר "יש לי שלל הוכחות, יש לי מחשבים, יש לי צ'קים, יש לי הוכחה על חילולי שבת שלה..."

בית הדין: תתמקד על איזה ערעור אתה מדבר עכשיו.

ב"כ המערער: אני נכנס לכתובה.

בית הדין: הרי היה פסק דין לחיוב בגט בבית הדין ברחובות, ועל זה לא היה ערעור.

בית הדין בתל אביב כתב שהוא לא מצא אפילו עילה אחת שהוא פטור מכתובה, ואם בית הדין סבור שאין עילה אז על מה הוא יביא הוכחות? הוא אמר לו שעל פי תקנה ע"א הוא מסתמך על כל החומר הקיים בתיק ברחובות, זה לא שהתחילו 'דף חדש'.

ב"כ המערער: אבל צריך לדעת מי אשם, אולי היא 'מורדת', אולי יש פה מאיסות הדדית [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אני פונה לרב בן יעקב והוא מחייב חמישה-עשר אלף שקל, להפקיד במזומן – לגבי טובת הילדים [...] שאם הבקשה אינה נכונה אז שזה יהיה לקופת בית הדין. שאני אפקיד חמישה-עשר אלף שקל? יש כאן ילדים, יש כל יום בבית הדין צווי הגנה, היעלה על הדעת שנבוא לאבא שמביא את זעקת הילדים, ולא יכולנו להפקיד את זה, אין לו כסף, אז יוצא מצב לא נורמלי [...]

בית הדין: כיון שיש חשש שהוא מטריד סדרתי ויש חשש לנזקים אצלה, אז בית הדין מתנה זאת בהפקדה כדי להבטיח את הנזקים [...]

כל שלוש ההחלטות הן בערעור אחד, אתה אומר שלא היו הוכחות שהובילו למסקנות של בית הדין.

אני רק אומר על ההחלטה של הרב בן יעקב: ברחובות היו עשרים ושניים תיקים, בתל אביב עשרים וארבעה תיקים, אצלנו יש שלושים ושלושה תיקים – זה מה שאומר שבפני בית הדין הכמות הזאת היא לא פרופורציונלית.

ב"כ המערער: כשאין דיון הוכחות זו התוצאה.

עד כאן ציטוטים מהפרוטוקול.

סיכום יתר טענותיו של המערער:

גם האיש וגם האישה רצו להתגרש, ויש מאיסות הדדית. אין סיבה לחייב את המערער בתשלום כתובה; האישה פתחה תיק ליישוב סכסוך בבית המשפט שלושה ימים לפני האיש.

בעניין הסכין [שלטענת האישה הניח לה האיש, כאיום] על הכרית יצאה האישה דוברת שקר – השופטת חני שירה כתבה [בהחלטה בנוגע לצווי ההגנה]: "עולות סתירות מהותיות מול טענותיה ותיאוריה של המבקשת בתצהיר ובדיון."

יש לחקור את העובד הסוציאלי על קביעתו שהאיש גרם לאישה להתנהג באלימות;

האישה 'עוברת על דת'; היא הייתה בקשר עם גברים.

לסיכום: "חייבים לקבוע דיון הוכחות" כדי להגיע למסקנות ולפסיקה, "זה חלק בלתי-נפרד מההליך".

טענות המשיבה

בא כוח המשיבה השיב לדברים:

ראשית, [אני] חייב לציין: זה לא אחד מהתיקים הקשים אצלי, אלא התיק הכי קשה שיצא לי לנהל, הכוחות והעוצמות שמשקיע המערער במלחמה נגד המשיבה, הפגיעה הקולוסלית בילדים [...]

הטירוף שהיה בבית, להחביא דברים, מחזיר אותם עם בגדים קרועים ומצלם אותם, מביאה לו בגדים נקיים ומחזיר אותם קרועים.

ב"כ המערער: זה מצדיק הליך הוכחות.

ב"כ המשיבה: עד היום אנו לא יודעים היכן הוא גר, הוא בא לקחת את הילדים מתי שהוא רוצה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין: התיאורים האלו מצדיקים דילוג על הליך הוכחות? אם זה מצדיק
טען למה זה מצדיק, אם זה לא מצדיק אז זה לא רלוונטי.

ב"כ המשיבה: איך שמציגים את עניין המזונות – עושים פה מניפולציה על
מניפולציה, הוא לא שילם מעולם את המזונות.

אנו הגשנו בקשות לפירוק השיתוף, היה חוב של מאתיים וחימישים –
שלוש מאות אלף שקל לבנק הפועלים, בנק הפועלים התמנה ככונס על
הנכס, מאחר והוא לא משלם את הכסף ולה היה עיקול על המזונות כי הוא
לא שילם מעולם מזונות, שקל אחד לא יצא מכיסו.

אז נוצר מצב שמאחר והמזונות הם בחוב דין קדימה אז היא יכלה לקבל את
החוב שלה של המזונות, ויוצא שהיא שילמה את כל החוב לבנק הפועלים כי
לא נשאר לה מהחשבון כלום, הוא יצר תחכום כזה שכך הוא גם יצא מהחוב
לבנק הפועלים [...] אני בדיוק עכשיו מגיש נגדו תביעה על מחצית החוב
בבנק הפועלים.

ב"כ המשיבה: ביום 23.3.18 אומר בית הדין רחובות: "תגיש תצהירים
רכושיים." בתיק תצהירי טענות, והוא לא מגיש, שוב ושוב. אני הופעתי
בבית הדין והגשנו תצהיר ואמרנו כי אנו מסתפקים בחומר שקבוע ומונח
בפני בית הדין.

הוא לא יכול להלין אלא על עצמו, הוא לא מביא תצהירים, הוא לא אומר
שיש לו ראיות, הוא לא מגיש שום תצהיר רכושי.

ניתנה לו ארכה: ב"כ 7.6.18 הוא ביקש ארכה לתצהירים שלו והוא לא הגיש
אותם למרות הארכה, אומר בית הדין: אני ממשיך את הדיונים מהיכן שהם
נפסקו. הגשנו תצהירים וביקשנו החלטה על בסיס מה שיש, ואם הוא לא
הביא חומרים אז הוא לא יכול להלין על בית הדין אלא על עצמו.

בית הדין: בתחום של החיוב שלו בכתובה, שזה החיוב המרכזי שנידון
בפנינו?

ב"כ המשיבה: הוא הגיש תביעת גירושין, אומר לו בית הדין: לא הגשת
תצהירים אין ראיות שעולות מדברייך שמבטלות את החיוב שלך בכתובה.

בית הדין: היכן אומר זאת בית הדין?

ב"כ המשיבה: בהחלטה על כתובה.

מנגד יש ראיות בניגוד להחלטה של חני שירה, אנו ערערנו עליה למחוזי
ובית המשפט – השופטת איריס רבינוביץ – קיבלה את הערעור והרחיקה
אותו. הפוליגרף קבע דברים ברורים על האלימות שלו כנגדה, ואני לא מדבר
כעת על האלימות כלפי הילדים, שעל זה ניתן צו ההגנה.

והיא לעומת זאת נמצא דוברת אמת שהיא מעולם לא פעלה נגדו באלימות,
אנו טענו לאורך כל הדרך: אנו לא יודעים עד היום היכן הוא גר, הוא לא
מספר לילדים, הוא לוקח אותם קילומטרים מהבית, עד היום הוא חי עם
אותה גברת [ד'] ומנהל תיק מקביל בבית הדין פתח תקווה, שגם שם בעלה
התנהל כלפיהם בכך שהיא בגדה בו עם מר [פלוני] [...]

בית הדין: מכיוון שלעניות דעתי עיקר הדיון כאן היום הוא על המאתיים
והחישים אלף שקל, ואני שואל על סמך מה חייב אותו בית הדין במאתיים
והחישים אלף שקל?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"כ המשיבה: בגלל שיש לו חיוב בגט, סרבן גט, אלים, בוגד, אלימות כלכלית.

בית הדין: האם כל זה הוכח בבית הדין קמא, שהוא אכן בוגד וסרבן?

ב"כ המשיבה: הוכח שהוא סרבן גט כי יש החלטה שהוכרז עליו חיוב בגט, הגבלות נתנו עליו, אז הוכח שהוא סרבן גט. הוכח שהוא אלים פיזית כי הפננו לממצאים החד-משמעיים.

בית הדין: בית הדין לפי הנתונים שהיו לפניו לא היה זקוק לשום הליך של הוכחות.

ב"כ המשיבה: כבר אמרתי שההליך שהתקיים היה גם הליך הוכחות, כי הצדדים התבקשו להגיע לדיון אחרי שיש להם את כל התצהירים ואת כל הראיות, אם הוא לא הגיש תצהירים, לא הגיש כתב הגנה, בית הדין לא מוסמך לתת פסק דין בהיעדרו?

[...] אומר בית הדין: אי אפשר להתנהל בכזו צורה ושלא יהיה השלכות.

[זה] לא רק מלמד על האלימות שלו, אלא על ניסיון להתל בהליכי בית הדין. אנו מדברים על מהתל סידרתי ומסכל סידרתי של הליכי בית המשפט.

אומר בית הדין: לא הגשת תצהירים, לא הגשת ראיות, אני שואל אותך ואין לך כלום – אני לא יכול לתת לדברים האלו משקל כאשר מנגד ישנה מציאות מאוד ברורה:

תביעת הגירושין שלו, סרבנות גט, אלימות שהוכחה בבדיקות והחלטות בית המשפט. צירפנו את כל היומן – תקראו חודש מיומנה של אישה, ומי שיש לו קצת רגש יוריד דמעות, זה מראה מציאות קשה לאורך כל החיים, וכבר התקיימו עשרה דיונים עד שהגענו לדיון המדובר ולומר שאין לזה משקל...

אמר בית הדין הרבני לפני הדיון הזה תרכזו לי את כל הטענות שלכם, עשרה ימים לפני זה, ולא צורפה ראייה אחת לסיכום [...]

ב"כ המערער: אנו רק מבקשים תנו לנו להגיע לדיון הוכחות להראות מה שיש לנו. וככה מנהלים דיון הוכחות: תקנה ע"ג קובעת שיש דיון הוכחות, ובסופו בית הדין שואל את הצדדים "יש לכם מה להוסיף?" וזה סופיות הדיון, ופה זה לא קרה [...]

בית הדין: אני אקריא לכם מתוך ההחלטה שכתוב במפורש שעולה כי המשיב נהג באלימות ובכלל זה גם איום ברצח באופן שיראה כהתאבדות, ומוזכר שם גם העניין של הסכין.

ב"כ המערער: והיא 'שותלת סכין', המינימום זה לבדוק את זה.

ב"כ המשיבה: יש ממצאים שלא נסתרו, שהוא נהג באלימות כלפיה [...]. אומר בית הדין: יש המלצות של תסקירים שהוא חייב להמשיך לקבל טיפול, אי אפשר להחליף עובדים סוציאליים ועובדים סוציאליים שהוא ביקש להחליף – מ[ק'] ומ[ב'] ולסדרי דין – וכולם אומרים שיש לו התנהלות אלימה, פוגענית. והוא יוצר ניכור עד היום – ניכור מכוון אצל הילדים;

שתי הבנות – הוא יצר אצלן אכילה בולימית, הן בהשמנה מסוכנת, ביקשו אישורים לטיפולים והוא לא מסכים כלום, אז נאלצנו לבקש צווים רק לחתימה שלה וקיבלנו את זה. הוא לא רוצה לשלם על זה, והוא אומר לילדים "אתם לא הולכים", הילד הקטן 'נעמד דום' ולא הולך, והגדולות לא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משתפות פעולה, ומעבר לזה גם אסור לילדים לספר היכן הם היו, הוא צריך לקחת אותם מהמסגרות והוא לא מגיע, הילדים מסרבים לצאת מהבית [...]

עד כאן הציטוט מפרוטוקול הדיון לפנינו ותמצית טענות הצדדים.

דיון והכרעה

עתה ניגש להכרעה:

הטענה שעולה כחוט השני בדברי בא כוח המערער היא שבית הדין חייב לקבוע דיוני הוכחות בכל הנושאים שעל הפרק, וללא קיום דיוני הוכחות אין לפסוק.

מנגד אומר בית הדין האזורי: החומר מצוי בתיקים הרבים מאוד, יש מספיק חומר כדי לפסוק שהוא חייב בכתובה. ובלשונו של פסק הדין מושא הערעור:

לא מצאנו בתיק כל עילה לפטור את הבעל מחיוב הכתובה.

בדיון שהתקיים לפנינו נשאל הבעל מדוע לא ישלם לאישה את כתובתה ומה העילות הפוטרות אותו מחיוב הכתובה. הוא טען שהאישה הייתה יוצאת בלילות והייתה שולחת ומקבלת מסרונים. הבעל לא ידע למסור כל פרט משלים, וודאי שלא הביא כל ראיה הפוטרת אותו מחיוב הכתובה. הכול דיבורים – אין הוכחות וראיות. ואף אם כדבריו, אין בנטען כדי לפטור את הבעל מחיוב הכתובה.

אם המערער אכן טוען שיש ראיות והוכחות חדשות שלא הובאו לדיון ושלא הוזכרו בסיכומי הטענות שהגיש סמוך למועד הדיון שהתקיים – יפקיד כסף כערובה לכך שלא מדובר בדיון סרק, ואז נקיים דיון.

ככלל צודק בא כוח המערער בטענתו שבתיק רגיל, סדר הדיון שנקבע בתקנות הדיון בתקנה נ"ט כולל את הדיון להוכחות. וכך נכתב שם:

הדיון מתנהל לפי סדר זה:

(א) טענות התובע והנתבע וחקירתם;

(ב) עדויות והוכחות;

(ג) סיכומי הצדדים בעל פה או בכתב לפי קביעת בית הדין.

כלומר: חלק מרכזי בהליך הדיוני הוא שמיעת עדויות והוכחות של הצדדים.

אולם תיק זה אינו תיק רגיל. התיק הגיע לבית הדין בתל אביב בגלגולו השלישי, לאחר שהצדדים התדיינו ברחובות לפני הרכב שהתחלף, כשהוא עמוס בחומרים רבים ובמסמכים הפרושים בעשרות התיקים שנפתחו בבתי הדין השונים.

בבתי הדין האזוריים נפתחו עשרים וחמישה תיקים ובבית הדין הגדול שלושים ושלושה תיקים – רובם המוחלט נפתח בידי המערער שקיבל פטור מאגרה. לא מדובר בתיק רגיל שהצדדים פתחו אותו לראשונה בהרכב מסוים ולאחר דיון אחד ניתן פסק דין.

נציין כי ממעקב במחשב בתי הדין עולה שמלבד הדיון בבית הדין בתל אביב שבעקבותיו ניתן פסק הדין התקיימו בבית הדין האזורי ברחובות דיונים במועדים הבאים:

ט"ז בתמוז התשע"ז (10.7.17); א' באייר התשע"ח (16.4.18); ל' בסיוון התשע"ח (13.6.18); כ"ו בתמוז התשע"ח (9.7.18); ו' באב התשע"ח (18.7.18); כ"ו במרחשוון

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

התשע"ט (4.11.18); ר' בכסלו התשע"ט (14.11.18); י' בכסלו התשע"ט (18.11.18); א' בטבת התשע"ט (9.12.18); י"א בטבת התשע"ט (19.12.18) וט"ו בטבת התשע"ט (23.12.18).

בחלק מהדיונים בחר הבעל שלא להופיע ובית הדין נאלץ להזמין בצווים ואף לקיים את הדיון בהעדרו.

בנוסף הורה בית הדין ברחובות לבעל בעבר להגיש סיכומים הן בעניין הרכוש והן לעניין הגט.

נעתיק חלק מאחת מההחלטות בתיק האזורי הממחישה את התנהלות המערער ובא כוחו דאז לפני בית הדין האזורי. מדובר בהחלטה של בית הדין האזורי ברחובות מיום כ"ד בסיוון התשע"ח (7.6.18) שבה כתב בית הדין האזורי כדלהלן:

בהחלטת בית הדין מיום כ"ט באדר התשע"ח (16.3.18) הורה בית הדין כדלקמן:

5. בעניין הרכוש

א. על הצדדים להגיש עד ליום ה' בניסן התשע"ח (21.3.18) תצהיר רכושי אשר יכלול בתוכו התייחסות גם ל"עסק" של הבעל בעבר. כל צד צריך להודיע לבית הדין באיזה אופן, לדעתו, יש לחלוק את הרכוש.

ב. לאחר קבלת התצהיר הרכושי יכריע בית הדין אם למנות שמאי לשום את שווי הדירה.

ובהחלטת בית הדין ביום ז' בניסן התשע"ח (23.3.18) הורה בית הדין כדלהלן:

האישה הגישה את תצהירה. על הבעל היה להגיש את כל מה שהוחלט כל עוד לא התקבלה החלטה אחרת [...] החלטה:

1. בית הדין מאפשר לבעל – לפני משורת הדין – להגיש את תצהירו בעניין (כפי שצווה בהחלטה מיום כ"ט באדר התשע"ח – 16.3.18) עד ליום ט' בניסן התשע"ח (25.3.18) – כולל יום ט' בניסן (25.3) [...]

בהחלטה מיום י' בניסן התשע"ח (26.3.18) ניתנה ארכה לבא כוח הבעל להגשת התצהיר הרכושי כדלהלן:

1. ניתנת ארכה להגשת התצהיר עד ליום כ"ז בניסן התשע"ח (12.4.18) – שלושה ימים לפני הדיון שנקבע לצדדים.

2. על המבקש להגיש עותק מן התצהיר עד ליום כ"ז בניסן התשע"ח (12.4.18) גם לבא כוח האישה [...]

בהחלטת בית הדין מיום י"ג בניסן התשע"ח (29.3.18) חזר בית הדין על הוראתו שעל הבעל להגיש את כל מה שנצטווה להגיש עובר לדיון שנקבע. אך כאמור, למרות הארכה ולמרות הוראות בית הדין, הבעל ובא כוחו לא נשמעים להוראות בית הדין.

ביום י"ד באייר התשע"ח (29.4.18) לאחר סקירת האמור למעלה כתב בית הדין כדלהלן [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הבעל לא הגיש את המבוקש [...] למרות הארכה שניתנה לבא כוח הבעל ולמרות ההתראות לא הגיש הבעל את התצהיר כפי שהורה לו בית הדין. יצוין כי גם סיכומים בעניין הגירושין לא הוגשו על ידו למרות הוראות בית הדין [...]

בית הדין שב ומורה לבעל להגיש את התצהיר הרכושי עד ליום א' בתמוז התשע"ח (14.6.18) [...]

עד כאן חלק מהחלטת בית הדין האזורי ברחובות המשקפת את התנהלות המערער לפני בית הדין האזורי הנ"ל.

ביום כ"ג בסיוון התשע"ח (6.6.18) הוציא בית הדין ברחובות פסק דין המחייב את הצדדים להתגרש.

בפסק דין זה כתב בית הדין בין היתר:

בהחלטה מיום ז' בניסן התשע"ח (23.3.18) הורה בית הדין על הגשת סיכומים. בית הדין הורה כי הצדדים יגישו טענותיהם בעניין עד ליום ל' בניסן התשע"ח (15.4.18). וכן ניתנה זכות תגובה – האחד לדברי האחר עד ליום ז' באייר התשע"ח (22.4.18).

בא כוח האישה הודיע כי הוא מסתפק בחומר שבתיק.

הבעל ובא כוחו לא הגיבו כלל ולא הגישו את סיכומיהם למרות שניתנה להם הזכות לכך. אך מתוך תגובותיו של הבעל מובנת עמדתו כי אף שעל הצדדים להתגרש "עקב מה שהיא עשתה לו" – לטענתו, הוא חפץ לסיים את כל דיוני הרכוש והילדים והמזונות עובר לגט. בהחלטת בית הדין מיום כ"ט באדר התשע"ח (16.3.18) הורה בית הדין לבעל להשיב להצעת בית הדין עד ליום ה' בניסן התשע"ח (21.3.18) – האם להתגרש מיידית ושאר הדברים ידונו אחר הגט. תגובת הבעל להצעה זו לא הגיעה לידי בית הדין.

יצוין גם כי חומר רב מדיוני הצדדים בפני בית המשפט הוצג לבית הדין על ידי הצדדים. מעיון בחומר עולה כי כל צד האשים את הצד השני באלימות כלפיו וכלפי הילדים. תצוין גם העובדה כי הצדדים נשלחו לבדיקת פוליוגרף בעניין האלימות, הבעל נמצא דובר שקר והאישה נמצאה דוברת אמת. תוצאות בדיקת הפוליוגרף מקבלות חיזוק גם מהתנהגות הבעל בדיוני בית הדין. בשלושת הדיונים התנהג הבעל בצורה ברוטאלית, תוקפנית ואלימה ללא מינימום של כבוד (כולל אפילו כלפי הערכאה השיפוטית) [...]. בסעיף 44 כתב התובע כי "כל דיבור שיג ושיח לא קיים כיום בין הצדדים למרות שהם מתגוררים בבית אחד". בסעיף 73 לכתב התביעה כתב הבעל כי היה אם לא תאבה האישה לניסיון שלום בית הרי שבלית־כרירה הוא עותר לגירושין בלא תשלום כתובה ותוספת. כאמור, כתב התביעה נכתב בחודש אפריל 2017. מאז המצב החמיר מאוד [...]

עד כאן ציטוט מפסק הדין הנ"ל המלמד על התנהלות המערער בבירור תביעת הגירושין שהוא הגיש.

נציין שהעברת התיק מבית הדין האזורי ברחובות לתל אביב נעשתה לבקשת המערער שביקש לפסול את הרכב בית הדין ברחובות, ולאחר אישור נשיא בית הדין הגדול.

כיום בא המערער לפנינו בטרוניה נגד בית הדין האזורי בתל אביב שלא נתן לו את יומו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך מאחר שבית הדין האזורי בתל אביב הבהיר לו עוד בתחילת הדיון שלפניו שמדובר בהמשך הדיונים של בית הדין ברחובות הרי שלאור החומר הרב שבתיק ולאור התנהלותו בעבר של המערער קשה לומר שלא ניתן לו יומו בבתי הדין האזוריים.

התיק שלפנינו עמוס בדיונים; בהחלטות מבתי משפט הנוגעות לצווי הרחקה; בדיווחים של לשכות הרווחה ובתסקירים; בבדיקת פולגרף המתייחסת לאלימות; בבקשות רבות מאוד של הצדדים ובאי כוחם ובהחלטות של בית הדין האזורי המורה לצדדים להגיש תצהירים ולפרט את טענותיהם. ודאי שלא מדובר בתיק חדש וב'דף חלק' שיש להתנהל בו על פי הכללים הרגילים בתיקים חדשים שנפתחים בבתי הדין האזוריים וכפי שצוין בתקנות הדיון.

בהחלטת בית הדין בתל אביב מיום כ"ב בסיוון התשע"ט (25.6.19) בתיק החזקת ילדים כתב בית הדין בין היתר:

קשה שלא להתרשם מכוח העמידה של האם. צריך להיות עשוי מחומרים אחרים כדי לעמוד בלחץ המשפטי (תרחי משמע) שמפעיל האב כנגדה (בבית הדין האזורי והגדול הוגשו בסך הכול ארבעים ושישה תיקים, שאומנם את מיעוטם פתחה האישה) – תביעות מתביעות שונות, ובנוסף תביעות בערכאות אזרחיות וכו', היינו אומרים כמעט 'אלימות משפטית'. כמו כן האב נוהג בבוטות חמורה ביחסו לאם, בעוד האם משרדת ומתחננת לחיים של שקט ושלווה. האב מדבר כל העת על שלומם של הילדים.

נאמר ברורות: אם האב דואג לשלומם של הילדים, יפסיק להלחין את האם בתביעות ותלונות השכם והערב בכל דבר ועניין, יאמר למשחית: עד כאן. אם חפץ הוא בשלומם של הילדים, ידאג שלאימם יהיו חיי רוגע ושלווה, ולא חיים תחת איומים ותביעות וכו' [...]

עד כאן ציטוט.

סקרנו לעיל את התנהלות התובע בעבר בתביעותיו כלפי המשיבה, מול בתי הדין.

גם ההלכה מבדילה בין תביעות כנות המתנהלות על פי הכללים הרגילים לבין תביעות שחלק מובנה בהם – הטרדה והטרחה של התובע או הנתבע. או אז בית הדין נוהג בדרך אחרת. להלן נביא כמה דוגמאות.

(א) דנו הפוסקים הראשונים במקום שנראה לעיניים שיש לנתבע הפסד, כגון במקום שהתובע 'גורר' את הנתבע לבית הדין הגדול – אם בכוחו לעשות כן, ודנו אם חיישינו לעורמה, דאדם יאמר לחבירו "או תן לי מנה או בא עמי לבית דין הגדול" – עיין בתוספות בבבא קמא (ק"ב, ב) וכתב על זה הרא"ש שם (בבא קמא פרק י סימן ד):

ויש שרוצים לומר דדוקא נתבע [יכול לדרוש ללכת לבית הדין הגדול] אבל לא תובע, דאי לא תימא הכי כל עני נותן עינו בבעלי ממוז ויזמינהו לפני בית דין הגדול וקודם שילך שמה יתפשר עמו כפי רצונו. אבל רבנו תם ז"ל אמר דכל שכן הוא, דהשתא נתבע דנראה כמערים לאישתמוטי מצי למימר הכי וכל שכן תובע. ואני אומר: אם יזמין העני לעשיר לבית דין הגדול יסדר טענותיו לפני דייני עירו, אם יש ממש בדבריו יאמרו שילך עמו.

כדברי הרא"ש פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן יד סעיף א) וזו לשונו:

אבל אם אמר המלוה "נלך לבית דין הגדול" – כופין את הלוח ועולה עמו. וכן אם טען זה שהזיקו או גזלו, ורצה הטוען לעלות, כופין בית דין שבעירו את הנטען לעלות עמו, וכן כל כיוצא בזה. במה דברים אמורים? כשהיו עדים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

או ראייה לנגזל או לניזק או למלוה; אבל טענה רקנית – אין מחייבין את הנטען לצאת כלל, אלא נשבע במקומו ונפטר.

כלומר: מבואר כאן שיש דרך פשוטה כדי להציל את הנתבע מלהוציא הוצאות לשווא, והיא על ידי שבית דין ישמעו אם יש ממש בדבריו – ואף שבית דין זה לא דן אותו, ואין לו יכולת לפסוק, יש לו יכולת להחליט אם יש בסיס של ממש לתביעה שהוגשה.

מוכח מכאן שבמקום שיש חשש ממשי להפסד הנתבע משנים את סדרי הדין, ובודקים אם יש בסיס לתביעה. שהרי בדרך כלל, לתובע שמורה הזכות שלא לגלות את טענותיו עד שמגיעים לדיון ממש, ולדעת כמה פוסקים אינו צריך לפרט אפילו את נושא התביעה בהזמנה לדין (נחלקו בזה הבאר שבע והש"ך – סימן יא ס"ק א שהביאו, ועיין שם גם בפתחי תשובה), ואילו במקום הפסד אנו מטילים על התובע לפרט את תביעתו ולבסס אותה, ורק אז מחייבים את הנתבע להוציא את ההוצאות.

(ב) על דברי השולחן ערוך (שם סימן יד) שהתובע יכול לכוף את הנתבע לעלות עימו לבית דין הגדול כתב הסמ"ע (ס"ק ח) בשם מהרי"ק שזה דווקא אם אין המלווה הולך לשם בלאו הכי. והש"ך והב"ח חולקים על הסמ"ע וסבירא להו שאין חילוק. אבל קצות החושן (שם ס"ק א) הסביר היטב את דברי הסמ"ע, וזו לשונו:

ונראה לפי מה שכתב במרדכי (סנהדרין סימן תשט) בשם ריב"א דכל התובעים מצי כייפי אפילו בנגזל וניזק, דלא שייך בהו עבד לזה לאיש מלוה, משום דאין התובע מוציא מעותיו בחנם [כלומר: יש לנו הוכחה שהתביעה רצינית, דאינו רוצה לאבד ממונו בחינם] שהרי גם אם יזכה אין שכנגדו מחויב להחזיר לו הוצאה, אבל לנתבע אין שומעין בזה לפי דמה שהוא רוצה לפזר מעות הוא להערים כדי שלא יתבענו המלוה. עיין שם, ואם כן ממילא היכא שיש לתובע דרך שם לא שייך טעם זה, דלא לחנם מוציא הוצאות, ואין לנו לשמוע אל התובע אלא היכא שאנו רואין מוציא הוצאות על תביעתו.

עד כאן לשונו. היינו שאפילו שבית דין שבעירו רואים שיש ממש בטענתו, מכל מקום כל זמן שהתובע עצמו לא יוכיח שמוכן להוציא הוצאות כדי לילך לבית דין הגדול, לא יוכל לכפות את הנתבע להוציא. ואומנם הש"ך והב"ח חולקים על הסמ"ע (וטעמם מובן, שהרי בית דין שבעירו רואים שיש ממש בדבריו), מכל מקום נלמד מדברי הסמ"ע והקצות שאם ייתכן שכוונת התובע היא לגרום לנתבע להוציא הוצאות – מערימים קשים על התובע.

(ג) דוגמה נוספת:

בקשה לעיכוב פסק דין – צריכה גם היא שתבסס כראוי, ורק אז בית הדין יתייחס אליה. וכל זמן שלא התבססה בית הדין יכול להתחיל בהליך גבייה, הליך של הוצאת ממון, בלא לחוש לדברי הנתבע.

בשיטה מקובצת (בבא קמא קיב, ב) הביא בשם המאירי לגבי הדין שמקיימים את השטר אפילו שלא בפני בעל הדין "ואפילו עומד וצווח" (כלומר שצווח מתחילה שהשטר מזויף, וכעת אינו לפנינו, מכל מקום מקיימים את השטר שלא בפניו – שיטה מקובצת שם בשם רמ"ה), וזו לשון המאירי:

אפילו היה הלוח עומד וצווח ואומר "אל תקיימו את השטר, דמזוייף הוא" – אין שומעין לו אלא מקיימין אותו, שכל עצמו של קיום אינו אלא מדברי סופרים. מכל מקום אם אמר "תנו לי זמן שאביא עדים שהשטר מזוייף" או "אזים העדים" או כל כיוצא בזה – מקיימין השטר מכל מקום, ונותנין לו זמן ומזמינין את המלוה לאותו היום: אם יבוא [אולי צ"ל "יביא" היינו את העדים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהשטר מזויף או עדי ההזמה, וכן להלן] – יבוא, אם לא יבוא – מתחילין בסדר גביית החוב.

וגדולי המחברים כתבו בזה: דוקא בשנראה לדיינים שיש ממש בדבריו, אבל אם נראה להם שאין ממש בדבריו מתחילין מיד בסדר גביית החוב, ואומרים שכשיביא ראיה שהשטר מזויף יתבע ויעמידוהו בדין עמו על זה.

ואכן כן כתב הרמב"ם (בפרק כב מהלכות מלווה ולווה הלכה ב), דהיינו שאפילו הנתבע טוען "מזויף", וטוען שיש לו ראיה, וקיימו את השטר שלא בפניו: אם לא רואים ממשות בדבריו – מתחילין בגביית החוב עד שיביא ראיה ממש.

וכן נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן צח סעיף ד):

טען הלוה ואמר "שטר זה שנתקיים בפניכם – מזויף הוא, אני אביא ראיה ואבטלנו, ועדים במקום פלוני והם פלוני ופלוני" – אם נראה לדיינים שיש ממש בדבריו, קובעים לו זמן להביא עדיו. ואם נראה להם שאינו בא אלא בעלילות דברים ובטענות של דופי, אומרים לו "שלם", ואחר כך: אם יש לו ראיה, יחזיר.

(ד) למרות האמור, ברור שבמקום שיבוא אחד הצדדים ויצג טענות שיש בהן ממש, יצטרך בית הדין לדון בדבריו. וכפי שנפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן כ) שגם אחרי שנגמר הדין, יכולים בעלי הדין להביא ראיות ואפילו טענות (סמ"ע ס"ק ה' וש"ך ס"ק ב' שם) נוספות, ועל ידי כך לסתור את הדין, אלא אם כן שאלו אותם בית הדין אם יש להם ראיות או טענות נוספות ואמרו "אין לי" (הדברים אמורים גם כלפי טענות, ולא רק כלפי ראיות, ועיין שם באורים ס"ק ד' וכן בנתיבות חידושים ס"ק ב' שכתבו כן).

אבל נראה לאחר עיון נוסף שלא בכל מקרה אפשר לטעון טענות חדשות:

הדין (המופיע בסימן כ) שיכול להביא ראיות חדשות גם אם לא הביאם בראשונה שנוי במחלוקת במשנה (סנהדרין לא, א). לדעת תנא קמא אינו יכול להביא ראיות חדשות, כי יש אומדנה שזו ראיה שקרית, וכמו שכתב רש"י שאפילו הביא עדים אמרינן ששכר עדי שקר. ודעת רבן שמעון בן גמליאל שאפשר להביא ראיה גם אחר כך מחמת הסברה של "מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלושים, ומצא לאחר שלושים". וכן נפסק בשולחן ערוך.

מכיון שזהו הבסיס של האפשרות לטעון טענות נוספות, יש לומר שכל זה מדובר במי שמצא לאחר זמן טענה ממשית או ראיה נוספת של ממש, אבל מי שמוצא וחוזר ומוצא טענות חדשות לבקרים, הסברה אומרת שלא מצא את הטענה לאחר ל' יום, אלא הייתה שמורה עימו מתחילה – טענה כזאת לכולי עלמא לא יכולה להתקבל.

ישנה סיבה נוספת שאין לקבל טענות חדשות בלא גבול.

כתב הרשב"א בשו"ת (חלק א סימן אלף עז):

מי שיש לו זכות על קרקע חברו והראה לבית דין ושתק, דמיד נעשה בעל דבר, ואינו יכול להסתלק אלא לדון על פי השטר כי יוכל לומר הנתבע "יגמור טענתו" דזילי נכסיה, והדין עמו כדקיימא לן דפעמים "נוזקין לנתבע תחלה", והיכי דמי? דזילי נכסיה.

תשובה זו הובאה בבית יוסף (חושן משפט סימן כד) ונפסקה שם ברמ"א. וזו לשונו:

הוא הדין אם התובע רוצה שישמעו דבריו תחלה קודם שישמעו דבריו של נתבע, או שמבקש מהבית דין שלא יפסקו לו הדין עכשיו אלא כשירצה הוא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(טור בשם הראב"ד) וכו' וכל כיוצא בזה, כגון שאומר שיש לו הרבה טענות על זה ואינו רוצה לטעון עכשיו – שומעין לתובע, אם לא שזיילי נכסי הנתבע (בית יוסף בשם הרשב"ץ), או שיש לנתבע היזק בזה כפי ראות עיני הדיינים.

מבואר שתובע אינו יכול לטעון טענה ולהימלט, אלא צריך להשלים את תביעתו אם לנתבע יש היזק בעיכוב ההליכים.

ומדוע בנדון דידן יש הפסד לנתבע? פשוט, כאשר אדם המעוניין למכור קרקע ואינו יכול מחמת תביעה ערטילאית שמרחפת מעליו – נחשב הוא למאן דזיילי נכסיה. וכן מקום שמתנהל דיון כספי בין צדדים, ובית הדין מנוע מלפסוק מחמת אמתלאות חדשות של התובע, נחשב מקום דזיילי נכסיה דהנתבע, ובית הדין צריך להוציא פסק דין.

למדנו מדברי הרמ"א הנ"ל שסדר הדין הנכון הוא לטעון את כל הטענות, ולסיים את התביעה.

אומנם ברמ"א (וגם במקור הדין ברשב"א) לא מוזכר אלו אמצעים מפעילים על התובע כדי שישלים את תביעתו מייד ואם אפשר להגביל אותו בזמן, שלאחריו לא יוכל לתבוע כלל. אולם ישנה הוכחה שבית הדין מצווה שלא להחמיץ את הדין ועליו לפעול למיצוי התביעה כדי להגיע לפסיקה כיוון שעצם השיהוי ועינוי הדין גורם לנזק.

ההוכחה לעניין זה היא מתשובת מהר"ם מרוטנבורג (חלק ג סימן רסב):

ואשר שאלת: ראובן רצה למכור את ביתו שהחזיק בו כמה שנים, ושמעון מחה בידו לאמר "יש לי עליו טענה", וראובן אמר "ארד עמך לדין", ושמעון אמר "איני חפץ עכשיו אך לכשאחפוץ" וכו':

עבור דברים כאלה הורגלנו בכל מלכותינו שכל מי שמוכר קרקע מחרימין בבית הכנסת על כל היודע שום ערעור על קרקע זה שיגיד לפני טובי העיר קודם שיצא מחצר בית הכנסת, ואחרי שמדקדקים בערעורים ורואין בהן שאין בהם ממש כותבין: "כך וכך החרמנו ביום פלוני ולא יצא קול ולא טענה על קרקע פלונית, ומעכשיו זיכינו פלוני באותה קרקע. ואם יבא מכאן שום אדם שהיה כאן באותה שעה ויערער עליו – לא יהא ממש בדבריו, ולא יהא אדם רשאי לזקק לדין זה."

למדנו מדבריו שבמקום שהעיכוב של התביעה יגרום נזק לנתבע יוכל בית דין לקבוע זמן מסוים שבהגיעו – לא יוכלו לטעון יותר, ואפילו בלא שהתובע יאמר "אין לי ראייה" לא יוכל להביא ראיות נוספות. עניין זה מוזכר גם בתשובת הרשב"א (חלק ד סימן קמב שהביא בית יוסף בסוף סימן קמו).

אך לעניין הלכה ייתכן שאי אפשר לנהוג כך בכל התביעות כי אפשר לומר שהדברים נאמרו רק שם בעניני חזקת קרקעות, וזו תקנה מיוחדת, וכפי ששמע בדברי הרשב"א שהובאו בבית יוסף (סימן קמו). אבל לגבי שאר תביעות בבית דין יש להסתפק בזה, והדבר תלוי בהסבר דברי השולחן ערוך (בסימן טז סעיפים א–ב) ובדברי הסמ"ע (שם ובסימן כד) והב"ח שנחלק עליו, ובמה שכתב האורים ותומים בעניין זה.

העולה מכל הנ"ל:

סדר הדין הנכון הוא שתביעה שהחלה – צריכה להסתיים, בין שמדובר בעיכוב מצד הנתבע ובין שמדובר בעיכוב מצד התובע: ככל שנגרם עינוי דין, בהכרח ישנם נזקים והפסדים שונים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנדון דידן מדובר בתיק של תביעות רבות מאוד ומתמשכות ובעיכובים יזומים מצד המערער. תביעה שכזו אינה בסדר הדין הרגיל (שבסדר דין רגיל איננו מתחשבים בהפסד של הנתבע, שכן זכותו הבסיסית של התובע היא לתבוע), ועל כן יכול בית דין האזורי לנקוט בהליך של בדיקה מקדימה אם יש ממש בדבריו.

איך מקיימים הליך מקדים שכזה?

הסמ"ע (סימן יד ס"ק י) מסביר שזה אפשרי בשתי דרכים: א. הבאת עדים או ראיה; ב. אם נראה לבית דין שיש ממש בדברי המבקש.

אם בית הדין סבור שאין ממש בדברים לא ייעתר לבקשת המבקש עד שיביא – לפני קביעת מועד הדיון – אסמכתה ברורה לראיה חדשה שיש בידיו.

לחילופין יורה בית הדין על הפקדת ערובה כספית המוכיחה על רצינות המבקש, כפי שבית הדין ימצא לנכון בתיק שלפניו. ערובה זו או חלקה, תשמש לכיסוי הוצאות הצד שכנגד.

ברור שמדובר בצעד לא שגרתי שיש להשתמש בו רק במקרים נדירים ויוצאי דופן.

בתיק שלפנינו בית הדין האזורי בתל אביב לא שלל את האפשרות להמשיך ולהתנהל לפניו. בית הדין האזורי בתל אביב, בהחלטתו מיום כ"ה באייר התש"ף (19.5.20), כתב כדלהלן:

[...] ראשית, בית הדין מברך את כניסתו של עו"ד אוסדיטשר כבא כוחו החדש של התובע. אני מקווה ומניח שהוא הספיק ללמוד כבר את כל החומר שבתיק.

בקשות מסוג זה חוזרות ונשנות על ידי המבקש, כשלמעשה כבר התברר בהרכב דנן ובהרכבים הקודמים כי כל מטרתו בבקשות אלו היא הטרדת הנתבעת. הא ותו לא.

התברר בבית הדין שמי שמהווה סכנה לילדים הוא האב עצמו ולא האם!

משכך בית הדין לא יתייחס ולא יקבע מועד לדיון, ואף לא יבקש את תגובת הנתבעת – האם, אלא אם כן יפקיד האב בקופת בית הדין סכום של 15,000 ש"ח במזומן, ואם יתברר כי היתה כאן הטרדה גרידא, יינתן הסכום הנ"ל כהוצאות משפט לאם – כולו או חלקו.

כלומר: מהחומר שבתיק אנו למדים שעקרונות בית הדין האזורי בתל אביב יסכים להמשיך לנהל את התיק שלפניו אולם מתנה זאת בהפקדה כספית של 15,000 ש"ח.

כאמור לעיל, בא כוח המערער טען לפנינו שאין כל הצדקה לחייבו להפקיד ערובה לניהול דיון – אין נוהל שכזה בבית דין אזורי.

אולם אנו סבורים שבהתחשב בכל האמור לעיל ובחומר הרב שנמצא בתיקים והמשקף היטב את המצב ששרר בין הצדדים קודם למתן הגט, חומר שלדעת בית הדין האזורי היה די בו כדי ליתן פסק דין, ולאור התנהלות המערער בעבר לאחר שקלול כל האיזונים הנכונים – כאשר בית הדין האזורי מצד אחד מעוניין שלא להטריח ולהטריד את הצדדים ואת בית הדין בדיוני סרק מיותרים, ומצד שני לתת למערער, לפני משורת הדין, הזדמנות נוספת לנהל דיון הוכחות ולהציג את כל הראיות כפי שמבקש בא כוחו – הרי שנכון נהג בית הדין בתיק זה שהתנה זאת בהפקדת 15,000 ש"ח כערובה להבטחת ההוצאות של הצד שכנגד, אם ידחו טענותיו של המערער ויתברר בסופו של דבר שאין לו כל ראיות של ממש לטענותיו.

הרב אברהם שינדלר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. ראיתי מה שכתב עמיתי הגר"א שינדלר ואני מסכים לדבריו. בשוליהם אוסיף כמה דברים הנוגעים להתנהלות למעשה במקרים רבים, המצריכים הסתכלות בעינא פקיא ונמרצת של בית הדין להקים משפט התורה ולהציל עשוק מיד עושקו:

לפנינו ערעורו של האיש על פסיקות בית הדין האזורי במכלול העניינים שבין הצדדים. ההליכים המשפטיים החלו בבקשה ליישוב סכסוך שהגישה האשה ביום ד' בשבט התשע"ז (31.1.17). למוחרת ביום ה' בשבט התשע"ז (1.2.17) הגיש גם האיש לבית הדין בקשה ליישוב סכסוך. לאחר חלוף מועד העיכוב, כשבפועל לא נערכו פגישות פישור, הגיש האיש תביעת גירושין ותביעות כרוכות בכל העניינים שבין הצדדים. הסכסוך העז בין הצדדי, נמשך שנים רבות, הם ניצים על כל דבר בערכאות השונות, ואין ספק שיש שנאה לא כבושה בין הצדדים. נערכו דיונים רבים בבית הדין ברחובות ובבית המשפט. התיק עמוס כתבי טענות ומסמכים שונים ובכללם דיווחי לשכת הרווחה.

והנה העניינים הנידונים בפני בית הדין הם היחסים שבין איש לאשתו בתוך הבית כשאין אנשים זרים עימם, במקרים כאלו קשה לבית הדין לבוא לבירור האמת כשטענות הצדדים סותרות. כבר עמדו בזה הקדמונים, שדברים הנעשים בתוך הבית הם דברים הקשים לבירור. ועיין ברמ"א (אבן העזר סימן עד סעיף י) שכתב לגבי אישה הטוענת שאינה רוצה שיבואו קרובי הבעל לביתה מפני שמריעין לה ומצירין לה' וגורמים קטטות בינה לבין בעלה, וזו לשונו: "ונוהגין להושיב עמהם איש או אשה נאמנים ותדור עמהם עד שיתברר על ידי מי נתגלגל הריב והקטטה."

הרי שבדבר שכל אחד משני הצדדים טוען שהצד השני הוא הגורם אי אפשר לברר עד שישב עימם בבית מאן דהוא ויברר לבית הדין אמיתות העניין.

וכן כתב עוד הרמ"א (בסימן קנד סעיף ג) שבמריבות שבין בעל לאשתו הנעשות בביתם אי אפשר לברר מהות העניין ומיהו הגורם אלא על ידי שיושיבו אדם ביניהם שיוכל לעמוד על הדברים בשעת התרחשותם ולברר לבית הדין מי הוא הגורם למריבות.

ויש להקל אף בלא עדות גמורה, וכמו שכתב החתם סופר בתשובתו (בחלק חושן משפט סימן כג), וזו לשונו:

ואשר לטענת 'בעלת קטטה' כי נראה לי לזה סגי בעדים אפילו שלא בפניה, ואין צריך לזה עדות גמורה, והווי ליה כמו 'אשתמודעניהו' – פרק החולץ (ניבמות) לט, ב), דמסקינן "והלכתא: גילוי מילתא בעלמא הוא, ואפילו קרוב ואפילו אשה". ומשמע דכל דיני עדות לא בעינן וכו'. מכל מקום נראה בעינין זה כולי עלמא מודים דלא תהיה שמיעה גדולה מראיה, כיוון שמפורסם כולי האי לכל באי שער עירה שאי אפשר לדור עמה ממש הוא כראיה ולא הוה אלא גילוי מילתא בעלמא.

חזינן מדבריו שאף שהקל וסבר דלא בעינן עדות גמורה המעידה שהאשה היא 'אשה רעה', על כל פנים בעינן שיהיה ברור לבית הדין בדרך כלשהי. ולפי זה: במקרה שאין לנו אלא טענות הצדדים והדבר לא נתברר לפני בית הדין, אין בית הדין יכול ליתן לה דין 'אשה רעה' שמצווה לגרשה, כאמור בדברי החתם סופר שם. והוא הדין לעניין דברים אחרים שבין בני הזוג.

וכבר כתבנו בעבר בכמה פסקי דין על חשיבותם ונאמנותם של עובדים סוציאליים שהם משוחחים עם הצדדים ועם הקרובים להם והבאים אתם במגע ומציירים לבית הדין תמונה רחבה של מערכת היחסים שבין הצדדים, תמונה המאפשרת לדיין לברר את מהות היחסים בין הצדדים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומה הם הגורמים לסכסוך. עובדים אלו משמשים למה שכתב הרמ"א "ומושיבים נאמנים ביניהם" והוא הדין בעניין זה של מערכת היחסים במשפחה.

הן אמת, לא תמיד תסקירי לשכת הרווחה מטילים מספיק אור כדי לברר העובדות, אך תסקירי לשכת הרווחה בנידון דידן נראים תסקירים ממצים, מלבד פרוטוקולי הדיונים בבית הדין ובבית המשפט המטילים גם הם אור על מה שקרה וקורה במערכת היחסים במשפחה. משכך אם בית הדין סבור שפקידת הסעד לסדרי דין היא גורם אובייקטיבי ואמין שאין לו עניין כלפי צד כזה או אחר, יש משקל רב לחוות הדעת.

בפועל הילדים במשמורת האם, היא נושאת בעול גידולם, כשהאב לא משלם את המזונות – דבר המטיל עול נוסף על האישה – האם ובוודאי גורם לה לצאת מגדרה בשל התנהלות זו שבה העומס הפיזי, הכלכלי והנפשי מוטל עליה בלבד. החומר שבתיק מוכיח שהאב רואה את ילדיו על פי רצונו, תנאיו וגחמותיו ולא באופן סדור לפי צרכי הילדים. התנהלות זו שבה האם נושאת בעול כשאין לה שום סיוע מהאב גורמת לה לפעמים לצאת מגדרה ולהתנהג באופן לא נאות עם הילדים – דבר הגורם גם למריבות בינה לבין הילדים ושאותו מנצל האב בין בפניותיו לגורמי הרווחה ובין בפניותיו לערכאות השונות.

אין ספק ששני הצדדים אינם 'טלית שכולה תכלת', אומנם כשנבוא לדון מיהו האשם יותר אין ספק שהאב במעשיו, במחדליו ובהתנהלותו גורם לערעור מצבה של האם כפי העולה מהחומר שבתיק.

קיצרנו במקום שהיה להאריך אך אין הזמן נותן.

לאחר התנהלות לא קצרה לפני בית הדין ברחובות (שחלקה תואר בדברי הגר"א שינדלר) התגרשו הצדדים וסוכם שהמשך ההליכים וההכרעה בהם יהיו בבית הדין הרבני בתל אביב.

ב. פרטי הסכסוך וגלגוליו הובאו לפני בית הדין בתל אביב, ובית הדין קבע שהוא ימשיך בטיפול מהמקום שאליו הגיע התיק בבית הדין ברחובות. בפועל הגיע התיק לטיפול בית הדין בתל אביב אחרי כשנתיים, כשתמונת המצב פרושה כשמלה לפני בית הדין בתל אביב – כולל העובדה הבסיסית העומדת בשורש הערעור, שתוארה בנימוקי הגר"א שינדלר, שלמרות הוראות והארכות זמן לא הציג האיש את טענותיו והוכחותיו לפני בית הדין ברחובות, אף שנתבקש פעמים מספר להציגן. לפיכך חזר בית הדין בתל אביב עוד לפני הדיון שלפניו וקצב לאיש שלושים יום להציג לפני בית הדין את טענותיו ואת האופן שבו יוכל להוכיחן עוד לפני הדיון. למרות ההזדמנות הנוספת המשיך האיש בהתחמקותו, משכך הבין בית הדין בתל אביב שמטרת הבעל היא למשוך את ההליכים ולהתיש את האישה עד ששיג את מטרותיו, או – אולי נכון יותר – עד שיביא להתמוטטות האישה (ואולי זו הייתה מטרתו).

אחרי העיון בכל החומר שבתיק מצטרפים אנו לקביעתו – תיאורו של בית הדין בהחלטתו לעניין הסדרי השהות, וזו לשונו:

קשה שלא להתרשם מכוח העמידה של האם. צריך להיות עשוי מחומרים אחרים כדי לעמוד בלחץ המשפטי (תרחי משמע) שמפעיל האב כנגדה (בבית הדין האזורי והגדול הוגשו בסך הכול ארבעים ושישה תיקים, שאומנם את מיעוטם פתחה האישה) – תביעות מתביעות שונות, ובנוסף תביעות בערכאות אזרחיות וכו', היינו אומרים כמעט 'אלימות משפטית'. כמו כן האב נוהג בבוטות חמורה ביחסו לאם, בעוד האם משרדת ומתחננת לחיים של שקט ושלווה.

האב מדבר כל העת על שלומם של הילדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נאמר ברורות: אם האב דואג לשלומם של הילדים, יפסיק להלחין את האם בתביעות ותלונות השכם והערב ככל דבר ועניין, יאמר למשחית: עד כאן. אם חפץ הוא בשלומם של הילדים, ידאג שלאיים יהיו חיי רוגע ושלווה, ולא חיים תחת איומים ותביעות וכו'.

נאמר בצורה הברורה ביותר: לא נאפשר הרחבת זמני שהות בין האב לילדיו אלא לאחר תקופה ארוכה של רוגע ביחסים בין ההורים, וכשהאב יפסיק להפעיל על האם לחצים שונים, ובהם הקלטות ותיעודים של הקטינים, תלונות ותביעות.

כל עוד לא יתאפיינו היחסים ברוגע ושלווה, לא נאפשר הרחבת זמני שהות. אנו מתרשמים שהאם מייחלת להרחבת זמני שהות בין האב לילדיו, ובלבד שמערכת היחסים תהיה על מי מנוחות, תוך רוגע ושלווה. הלחץ המופעל על האם, גורם נזק בלתי-הפיך לילדים!

תיאור זה מורה על אלימות נפשית ומילולית המתבטאת בין השאר ב'אלימות משפטית' כפי שכתב בית הדין האזורי. (התנהלות האיש מורה גם על אלימות כלכלית, בהתחמקותו מתשלום המשכנתא והמזונות). אלימות זו אינה פחותה מאלימות גופנית ובמקרים לא מועטים אף חמורה ממנה.

כבר הארכנו בעבר בכמה פסקי דין שאלימות שכזו מהווה עילה לחיוב גט ובמקרים מסוימים אף לכפייתו. וכתבתי בזה, להוכיח הדבר מש"ס ופוסקים, בתיק (נתניה) 257937/3 (מס' תיק ישן 11-2-4303). אך נזכיר כאן מה שכתוב בשו"ת התשב"ץ (חלק ב סימן ח):

עוד שאלת: אשה שבעלה מצער אותה הרבה עד שמרוב הצער היא מואסת אותו, והכל יודעים בו שהוא אדם קשה הרבה, והיא אינה יכולה לסבול אותו לרוב הקטטות והמריבות [...]

תשובה: קרוב הדבר בזה שיוציא ויתן כתובה, דקיימא לן "לחיים ניתנה ולא לצער" דנפקא לן מקרא דכתיב "היא היתה אם כל חי" – בפרק אף על פי. ואפילו במדיר את אשתו בדברים שאין לה צער כל כך אמרינן "יוציא ויתן כתובה", כדאיתא בהמדיר [...] דוק ותשכח, כל שכן בצער תדיר שיש לנו לומר "יוציא ויתן כתובה" לפי "שאיין אדם דר עם נחש בכפיפה" [...] אבל הכא "מענת לא יוכל לתקון" הוא. ומקרא מלא דבר הכתוב "טוב פת חרבה ושלווה בה מבית מלא זבחי ריב", ועוד כתוב "טוב ארחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו", הרי שיותר קשה היא מריבה מחסרון מזונות. ואיזו טובה יש לאשה שבעלה מצערה במריבה בכל יום ויום? ואפילו לכוף אותו להוציא יש לדון מקליוחומר דבעל פוליופוס, דהשתא מפני ריח הפה כופין מפני צער תדיר שהוא מר ממות לא כל שכן [...] ואף על פי שיש בתשובת גדולי האחרונים ז"ל שאין כופין בזה כלל – אנן לאו קטלי קני באגמא אנן, ומילתא דתליא בסברא אין לדיין אלא מה שענינו רואות, ואפשר שלא אמרו כן על כיוצא בזה הצער הגדול [...]

והנה דברי התשב"ץ הם באישה שבעלה מצערה ולא הזכיר כלל שהוא מכה אותה, שמע מינה שמצערה בדברים אחרים ולא בהכאות, ושמע מינה דמיירי בהתעללות נפשית הנובעת מיחסו של הבעל לאשתו, ומסקנתו היא שיש לומר שכופין את הבעל לגרשה.

ועיין עוד בתשובה לנכדו של התשב"ץ בשו"ת יכין ובוועז (חלק ב סימן מד) בדבר אישה שעזבה את בית בעלה, ורצו לפייסה שתחזור לביתו ויפרנסנה. והיא:

שולחת לגדולי הקהל שיסירו מעליה נזק בעלה, ונתנה להם אמתלא שהשנאה ששנאתו היא מחמת הצער הגדול שציערה בעודה בריאה, וגם תוך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חליה זה הרבה צער ציערה, והיתה מקבלת הכל. אבל עכשיו שהיא נוטה למות ושלחה מביתו אינה יכולה עוד לסבול [...]

ועיין שם שהפצירו בה שתחזור לבעלה ומיאנה לחזור – עיין שם באריכות שבלשון השאלה ועיין שם בתשובה:

מאחר שהאיש הוא רע מעללים, כאשר נודע טבעו וקושי רוחו, והיה מקניט אותה ומצערה – קרוב היה הדבר שיוציא ויתן כתובה, דקיימא לן "לחיים ניתנה ולא לצער נתנה" וכו' ואפילו במדיר את אשתו בדברים שאין לה צער כל כך אמרינן "יוציא ויתן כתובה" "לפי שאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת" [...]

והביא ככל לשון זקנו התשב"ץ וסיים:

ואף על פי שיש בתשובות האחרונים שאין כופין בזה, אפשר שלא אמרו על כיוצא בזה הצער הגדול. ואילו הות דידהו לא הוו אמרו הכי, ורחמנא ליצלן מעלבון העלובות, וכי כך עונין את המעוקות [...]

והנה גם בעובדא זו שהובאה בשו"ת יכין ובוועז לא הוזכר כלל שהבעל היה מכה את אשתו, אלא שהיה מצערה, ושמע מינה שאף היכא שמצער את אשתו וגורם לה התעללות נפשית חייב לגרשה והיכא שהצער מרובה יש לומר שאף יכפו את הבעל לגרשה כמבואר בדברי התשב"ץ ובדברי נכדו בשו"ת יכין ובוועז.

שתי תשובות אלו אמורות לעמוד לפני הדיינים במקרים שבהם הם דנים בתביעות, כשבמקרים רבים לא מוכחת עילה מובהקת מהעילות המובאות בשולחן ערוך ולפעמים אי אפשר למקד את התביעה בעניין מסוים. במקרים שכאלו יש לעמוד על מכלול ההתנהלות ולקבוע אם אפשר להמשיך במצב הקיים. המקרה שלפנינו דומה לאמור בתשובות אלו – מהווה עילה לחיוב בגט, אך מטיל חובה על בית הדין גם לקצר את ההליכים ולזרזם אף אחרי שהתגרשו הצדדים, כפרט אם השתכנע שעצם ניהול הליכי המשפט ומשיכתם גורמים נזק נפשי וממוני לאחד הצדדים.

ג. ועתה נבוא לדון בטענת המערער שלא ניתן לו להביא טיעונו והוכחותיו ולפורשם בתכלית האריכות לפני בית הדין. לדבריו הודיע לבית הדין שיש בידיו הוכחות וברצונו להביאן לפני בית הדין, אך בית הדין מיהר לפסוק את הדין ולא ניתן לו יומו (או אולי ימיו וכו') לפני בית הדין.

המערער מתבסס בדבריו על האמור בתקנה נט שזו לשונה:

הדיון מתנהל לפי סדר זה:

(א) טענות התובע והנתבע וחקירתם;

(ב) עדויות והוכחות;

(ג) סיכומי הצדדים בעל פה או בכתב לפי קביעת בית הדין.

לדבריו לא נערכו שלבים ב' וג', ובעיקר לא ניתן לו להביא עדויות והוכחות.

מקורה של תקנה זו הוא במשניות בפרק ג בסנהדרין המתארות את סדר הדין. ושם (דף לא, א) משמע שבסתמא אמרינן לו להביא ראיה בתוך שלושים יום, ונחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל אם לא מצא בזמן זה ומצא לאחר זמן – אם יכול להביאן, והלכה כרבן שמעון בן גמליאל שאמר: "אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים, ומצא לאחר שלשים?"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והיינו שאף שאומרים לו להביא ראיה בתוך שלושים יום ואם לא הביא ראיה יפסקו, מיהו לאחר זמן אם יביא – יסתור את הדין. ומשמע שעל כל פנים לא ימתינו ללא תכלית אלא עד שלושים יום. וטעמא דמילתא שחובת בית הדין לפסוק הדין באופן מיידי, דזה היה סדר הדין שתובע בא לבית דין ומזמינים את הנתבע מייד, ובדרך כלל במועד הדיון היו טוענים את טענותיהם ומביאים את ראיותיהם ואת עדיהם, ובית הדין היה פוסק. פסק הדין היה בעל פה ועל אתר ובסתמא לא הצריך אף כתיבת נימוקים, מאיזה טעם פסקו. ביארנו את כל זה במקום אחר ואין כאן מקום לשנות הדברים.

בלשון המשנה (סנהדרין כט, א) משמע שהדיינים היו עורכים את המשא-ומתן ביניהם על אתר ומכריעים את הדין ואז מודיעים עליו לצדדים (כמוכן במקום שיכלו להכריע על אתר).

והיכא שהדין התברר לדיין, חייב הוא להודיע לצדדים את פסק דינו מייד, כדאיתא בחושן משפט (סימן יז סעיף יא):

צריך הדיין לפסוק הדין מיד אחר שיתברר לו, שאם מענה את הדין ומאריך בדברים הברורים כדי לצער אחד מהבעלי הדינים, הרי זה בכלל "לא תעשו עֶוְלָה" (ויקרא יט, טו; שם לה).

וטעמו של דבר מפני שאם לא עושים כן בכהאי גוונא הווי דררא דעינוי דין (עיינן סנהדרין לה, א ומועד קטן יד, ב).

אך דברים אלו הם רק כשגמרו את פרוצדורת הדין, היינו שכל מה שהיה אמור להיות מוצג לפני בית הדין אכן הוצג. אך היכא שאחד הצדדים רוצה להביא עדים וראיות נוספים ושואל זמן להביא ראיותיו ועדיו – בזה שנינו (בבא קמא קיב, ב) לגבי מי שרוצה להביא ראיה לפסול שטר שהוצג כנגדו: "ואי אמר נקיטו לי זימנא עד דמיייתנא סהדי ומרענא ליה לשטרא – נקטינן ליה." ומיניה ילפינן לגבי כל מי שמבקש זמן מבית הדין להביא עדים וראיות.

ובגמרא סתמו לגבי הזמן שקוצבים לו. ועיינן בשו"ת הרשב"א (חלק ד סימן טז) שנשאל כמה זמן יקצבו בית דין לבעל דין להביא עדיו וכתב:

לא ידעתי זמן בית דין קצוב בגמרא בהבאת העדים וראיותיו יתר מל' יום כמו דאמרו בפרק זה בורר (סנהדרין לא ע"א) "כל ראיות שיש לך להביא הבא מכאן ועד ל' יום", כזמן שנותנין בית דין לפריעת חוב או סתירת כותל או אילן העומד ליפול, ועל אלו אמרו דרך כלל בפרק הבית והעליה (בבא מציעא קיח): "וכמה זמן בית דין ל' יום." וכן מדברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל בבבא קמא (מו ע"ב) גבי "נזקקין לתובע תחילה".

ומיהו אם התובע גברא אלמא, שאם יביא עדים הנתבע לאחר ל' יום ולא יוכל הנתבע להוציא אחר כך מן התובע מה שכבר לקח על פי הבית דין, מסתברא שמאריכים הזמן ואפילו עד י"ב חדש [...] ומכל מקום מסתברא שכל מה שתלוי היא אחר ראיית הבית דין שלא יהא השמטה בדבר.

ומבואר בדבריו דלענין הבאת עדים הזמן הוא שלושים יום וכדברי המשנה בסנהדרין. ונראה טעם הדברים על פי מה שכתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן תקמ"ה):

מה ששאלת על זמן פרעון כמה – נראה דזמן בית דין לפרעון ל' יום. ואף על גב דלא אשכחן הא מלתא אלא בפרק הבית והעלייה (בבא מציעא קיח ע"א) גבי "נתנו לו זמן לקוץ האילן או לסתור הכותל" וכו' ומיבעי בגמרא: "וכמה? אמר רבי יוחנן: זמן בית דין ל' יום." ויש לומר: הוא הדין בכל דבר שצריך יציאה, ותדע דאי סלקא דעתך לההוא מלתא לחודיה, אם כן [הכין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הווי ליה למימר: "אמר רבי יוחנן: ל' יום." [לפנינו בגמרא אכן כך הוא, אלא שבשאלה אמרו "וכמה זמן בית דין" ולא סתם "וכמה" וכמובא בתשובת הרשב"א, ודיוקו של מהר"ם יכול להיות מלשון השאלה כמלשון התשובה] וכן פירש ר"י ריש פרק הפרה (בבא קמא מו ע"ב) דזמן בית דין לפרעון ל' יום – גבי "נוקקין לתובע תחלה".

ודבריו הובאו במרדכי (בבא מציעא פרק י רמז תיד). ומבואר טעמו, שמכיוון שפעמים רבות אין מעות מצויות תחת ידו של אדם, או שאין בידו לעשות את הנדרש ממנו מייד ולכן הרחיבו לו חז"ל את הזמן כל היכא שחייב לשלם ממון למשך שלושים יום, כדי שיוכל לגייס ממון לתשלום חובו. ויש לומר דהוא הדין בכל דבר שאינו יכול לעשות על אתר, כגון להביא עדים וראיות.

וחידש הרשב"א שזמן זה אינו זמן קבוע ומוכרח אלא לפעמים יאריכו לו את הזמן, כגון במקרה שהתובע אדם אלים שלא תהיה אפשרות להוציא ממנו, והדבר נתון לשיקול דעתו של בית הדין. והנה כאמור, בגמרא קתני שאם אמר "אביא עדים" ממתנינים לו, ולא נאמר בגמרא שיעור הזמן שממתנינים לו. ובהמשך קתני דגם אחרי שקצבו לו זמן ולא הביא עדים עדיין, אף שכותבים עליו שטר חרם, אך עדיין ממתנינים על סמך ההשערה שבוודאי מנסה למצוא מימון לפרוע מה שמחויב, ועד תשעים יום. ושמע מינה שהדבר תלוי בראות עיני בית הדין ובשיקול דעתם.

ולדברי הרשב"א בתשובתו הא דקתני בגמרא דנותנים לו זמן היינו זמן של שלושים יום ככל זמן של בית דין. וכן כתב שם הרא"ש בהלכותיו (פרק י סימן ה):

ואי אמר "קבעו לי זימנא" – כשאמרו לו בית דין "פרעהו כי קיים שטרו" אמר "קבעו לי זמנא ואייתי סהדי ומרענא לשטרו" – קבעינן ליה. ומדלא פירש הגמרא שיעור זה הזמן מסתמא שלשים יום כשיעור זמן בית דין.

הרי שלדברי הרשב"א והרא"ש יילמד סתום מן המפורש.

הרמב"ם הביא דין זה בהלכות מלווה ולוה (פרק כב הלכה ב) ודברי הרמב"ם נפסקו בשולחן ערוך (סימן צח סעיף ד) כלשונם, וזו לשונו:

אם נראה לדיינין שיש ממש בדבריו – קובעין לו זמן להביא עדיו ואם נראה להם שאינו בא אלא בעלילות דברים ובטענות של דופי אומרים לו "שלם", ואחר כך אם יש לו ראייה – יחזור. ואם היה מלוה אלם, ושמא אינו יכול להוציא מידו, מניחין על ידי שלישי.

וכתב שם המגיד משנה:

ומתוך שלא פירשו חכמים זמן זה כמה הוא נראה שהניחו הדבר למראית עיני הבית דין לפי מה שהוא הענין.

פשטות דבריו שמסתמה הגמרא ולא פירשה משמע שהשאירה את הדבר לשיקול דעתם של הדיינים אם לתת לו זמן להביא עדיו כשדבריו נראים לכאורה אמינים, ולא הגבילו את הזמן לשלושים יום בדווקא – וכדבריו מבואר בתשובת הרי"ף (סימן רה) – אך כשאין הדברים אמינים לא נדחה את הפירעון, וטעמא דמילתא משום דעל כל פנים הדבר ניתן לתיקון שהרי כל שמביא עדים וראיות סותרים את הדין. משכך בתובע 'אלם', שלא יוכלו להוציא מידו, אף שיוציאו מיד החייב לא ייתנו עדיין לתובע עד שיתברר הדבר. והכול תלוי בשיקול דעתם הרחבה של הדיינים. ועיין מה שביארתי בזה בהשוואת שיטות הראשונים בפסק דין בתיק 1245822/2, ואין כאן מקום להאריך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ד. והנה הרמב"ם בלשונו הזהב דקדק שלפני שייתנו לנתבע זמן להביא עדיו חובת בית הדין לדקדק אם יש בדבריו ממש או שאומר כן כדי להתחמק. וכבר עמד בזה בגידולי תרומה (שעו ג חלק ז) – עיין שם שהאריך להשוות שיטות הראשונים השונות, ומסקנתו:

ועוד אפשר לומר על כל האמור, ובתקון דברי הטור שמביא כל לשון הרמב"ם שיהיה כפשוטו, שנותנין לו זמן הנראה לבית דין, וגם להסכים הסברות שלא יחלוקו המרדכי והטור עם הרמב"ם ז"ל, כשנדקדק בלשונו – דלכאורה נראה שהוא סותר את עצמו, שכתב "אם נראה לדיין שיש ממש בדבריו קובעין לו זמן, ואם נראה להם שאינו בא אלא בעלילות דברים ובטענות של דופי אומרים לו 'שלם' וכו'".

ומדקאמר מעיקרא "אם נראה שיש ממש בדבריו" משמע שצריך שיראה הדיין איזו אמתלאה או סמך בדבריו להורות שיש בהן ממש – הא בסתם, שאינו רואה בהם כלום לומר שיש ממש במה שטוען, אין קובעין לו אף על פי שאינו מוצא בהם גם כן עלילה ודופי. ומדקאמר בתר הכי "ואם נראה שאינו בא אלא בעלילות דברים וטענות של דופי אומרים לו 'שלם' וכו', משמע דדוקא מפני שנראה להם שהם טענות של דופי – הא בסתם שאין נראה שהם טענות של דופי אף על פי שאין בהם ממש נותנין לו זמן: על כן אפשר דג' חלוקות בדבר:

הא': כשאומר הנתבע שיש לו עדים או ראייה במקום פלוני, והדיין רואה ומכיר שיש בדבריו ממשות – אז קובעין לו זמן להביא עדיו, דהיינו הזמן שיראה לבית דין שיספיק להביא העדים אפילו מרחוק, אף על פי שיצטרך זמן הרבה.

והב': בהפך זה, שרואה הדיין ומכיר שיש דופי בטענתו – אז אין נותנין לו שום זמן כלל לא הרבה ולא מעט.

והג': כשהוא אומר בסתם שיש לו עדים לזייף השטר, ואין לדיין נטייה בדבריו לא לזכותו ולא לחובתו – אז קובעין לו 'זמן בית דין' סתם שהוא ל' יום ולא יותר, אפילו יאמר שעדיו רחוקים.

ובזה אמרו הטור והמרדכי שאין מוסיפין וגם הרמב"ם ז"ל יסכים עמהם. וגם במה שאמר הרמב"ם דאם נראה לדיין שיש ממש לדבריו קובעין זמן וכו', דהיינו אפילו טפי מל' – גם הטור והמרדכי יסכימו בזה, וזהו מאי דכתב הטור סימן ק' בשם הרי"ף ז"ל. ובזה הכל עולה כהוגן.

ומבואר בדבריו שהכול תלוי באומדן דעת הדיינים: אם טענתו "אביא עדים וראיות" אמינה, מרחיבים לו את הזמן להביא עדיו לפני הפסיקה; ואם דבריו נראים לא אמינים – לא ירחיבו הזמן אלא יפסקו, מיהו אם יביא אחר כך עדים וראיות אפשר יהיה לסתור את הדין; ובסתמא נותנים לו שלושים יום בלבד.

וסברה זו מבוארת גם בדברי הרשב"א בחידושו לבבא קמא (שם) לגבי הזמנים שמחכים לו כדי שיופיע עם עדיו בבית הדין אחרי שחלפו השלושים יום – עיין שם שכתב:

אי אתא – אתא, ואי לא אתא – נטרינן ליה שני וחמישי ושני: מסתברא דדוקא בדאמר דאית ליה סהדי לאורועי שטרא הכא, אבל אי טעין ואמר "אית לי סהדא באתר רחיק דלא אפשר לאתויינהו גו שני וחמישי ושני" – הא מלתא תליא בהכרת בית דין: אם מכירין שהוא גברא מהימנא ולא מכוון לאערומי נטרינן ליה טפי, ואי לא – לא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שמענין מדבריו שאף בזמנים שאומרת הגמרא במפורש, הדברים נאמרים בסתמא, אך הדבר נתון לשיקול דעתו של בית הדין בנסיבות העניין.

וכן כתב גם הריטב"א בתשובה (סימן כו והובאו חלק מדבריו בבית יוסף סימן טז), עיין שם שתיאר את שנשאל:

ראובן הוציא על שמעון שטר חוב שהיה לו עליו ועל לוי אחיו ובקש ממנו לפרעו, וטען שמעון שהיה במחשבתו כי אחיו לוי פרע שטר זה בעדים כלו או מקצתו או שמחלו אליו והניח לוי שטר השובר או שטר המחילה באחד המקומות שהיה אחיו רגיל [לשום] בהם. ותבע שמעון מכם שתתנו לו זמן ללכת לחפש השובר או המחילה באותן המקומות, וראובן השיב כי טענת שמעון אינה אלא לברוח מן הדין ולהאריך הדבר כי כבר יש לו זמן גדול שהתחיל לדון עמו והיה יכול לחפש השובר ההוא או המחילה. ושאר כל הטענות הכתובות בשאלתכם אין צריך לכתוב כי היוצא מכולם שטענת ראובן שאין לכם לתת זמן לשמעון. שאלתכם: הדין עם מי?

תשובה: [...] נשוב לעיקר הדין ונאמר: כבר ידעתם מה שכתב הר"מ במז"ל [הרמב"ם] בהלכות מלוה ולוה (פרק כב):

טען ואמר "שטר זה שנתקיים בפניכם מזויף, ואני אביא ראיה ואבטלנו, ועדי במקום פלוני [וכו]": אם נראה לדיינין שיש ממש בדבריו – קובעין לו זמן להביא עדיו. ואם נראה להם שאינו בא אלא בעלילות דברים ובטענות של דופי אומרין לו "שלם" [...] ואם היה אלם [...] מניחין על ידי שלישי.

[...] ולפי הדברים האלה: אפילו היה טוען שמעון טענותיו בבריא, אנו רואים שאין לכם לקבוע לו זמן, שהרי הדברים מראין כי להשמט מן הדין הוא אומר כן ולהפליג התובע בדברים, כיון שיש לו כמה ימים שהתחיל לדון עמו וקבעו לו זמן לדברים אחרים ולא חפש זה השובר או המחילה. כל שכן שטענה רחוקה היא זו, לומר שהניח השובר או המחילה במקומות אחרים ולא הודיע זה לשמעון אחיו או ליורשיו. כל שכן וכל שכן כי טענה זו טענת ספק וכפי מחשבתו.

ולא אמרו הגאונים לקבוע לו זמן אלא [כשטוען] בבריא ומסיים המקום והעדים, כמו שכתוב בדברי מרן ז"ל הנזכרים, דכיון שהוא טוען בבריא ומסיים העדים ושם – חיישינן שמא יש ממש בדבריו, שלא היה מעיו פנוי כל כך בפני בית דין לומר כן אם לא היה בהם קצת ממש. ולפיכך יש לחוש לדברים כשנראין שיש בהן ממש ולקבוע לו זמן. אבל כשטוען טענת ספק וכפי מחשבה אין לחוש לדבריו כלל [...]

ולפיכך אנו רואים שאין לכם לקבוע לו זמן אלא שתאמרו לו שישלם. ואחר כך, אם יש לו שובר או ראיה אחרת או מחילה – מחזיר לו ראובן, דהא קיימא לן כי האי גוונא "אנן אחתינן ליה ואנן מסקינן ליה ולזילותא דבי דינא לא חיישינן". זהו הנראה לנו.

חזינן מדבריו דלעולם אין קובעים זמן אלא אם טוען 'ברי' שיש לו ראיות ועדים שמציין את שם ומקומם, והטענה נראית סבירה לדעת בית הדין, ולא כמדחה בטענות לדחות את הפסיקה. והוסיף עוד הריטב"א דמה שנותנים לו שלושים יום הוא דווקא אם עכשיו החל הדין, ועתה נודע לו שצריך להביא עדים וראיות, אך כשהחל הדין ממועד קודם והיה יודע שיצטרך להביא עדים וראיות – לא יאריכו לו הזמן אפילו שלושים יום, שהרי היה עליו להכין עדיו וראיותיו לעת הדין, ולכן יאמרו לו לשלם או יפסקו את הדין על אתר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין עוד בתשובה נוספת (בסימן מב, וגם חלקים ממנה הובאו בדברי הבית יוסף שם) שכתב:

ששאלתם שנסתפק לכם על הזמן ששואלין בני ראובן להביא שטר [הראיה] אם יש לכם לתת להם זמן שלשים יום או פחות מכן [...]

תשובה: נראה לי שאפילו לא יתברר לכם לגמרי אם זמן שלשים יום או פחות מכן שתובעים בני ראובן הוא להשמטה ואם לאו: אם אמת הוא שירשי שמעון קבעו להם זמן כי דואר בחצר [צחאב] [צאחב] מדינה להראות שטר המתנה ליום נועד, כמו שטוענין הם – שאין לכם לקבוע זמן ליורשי ראובן אלא תוך הזמן הנועד לבני שמעון, כדי שלא יפסידו זכותם אצל הגוי בנתיים כי מה שאמרו בפרק הבית והעליה על משנת "הכתל והאילן שנפלו לרשות הרבים" וכו' "וכמה זמן בית דין? אמר רבי יוחנן ל' יום" – לא אמרו כן אלא בדבר שיש לו מתון עד שלשים יום, ואין הלה יכול לעשותו בהרוחה קודם לכן.

אבל בדבר שאין לו מתון ואיפשר שיבא ההיזק לאחרים בנתיים, כגון שהיה הכתל ואילן גוהה ועומד ליפול או כההיא ד"כדו וגמלו שנפלו לרשות הרבים" דבבא קמא פרק המניח, אין קובעין לו זמן שלשים יום אלא כופין אותו לסלק מיד בענין שלא יזיקו. וכן פירשו שם בתוספות.

והכא נמי להא דמיא, שהרי תביעות בני שמעון ברורה היא להשיב עליה, כיון שיש בידם שטר הודאה משטר המתנה שביד ראובן. וכיון שבני ראובן באין לפטור עצמן מלהשיב עליה בטענה שיש להם ראייה של פטור מן התביעה ההיא – עליהם להביא ראייה ההיא תוך זמן שלא יאבד זכותם של אלו בנתיים או להשיב על תביעתם. וכל שכן כי לפי הנראה מאחר שהדיין שבידו שטר הראיה שלהם הוא בעיר – קרוב הדבר שיוכלו להפיק ראיתם בזמן מועט, וכל שאפשר להביא ראייה בזמן מועט – אין מעכבין את הדין לבטלה לתת לו זמן מרובה אפילו בדבר שאין בו פסידה.

מבוארות בדבריו תרתי: חדא, שאם הארכת הזמן לנתבע להביא ראיותיו תגרום נזק לצד השני – אין ממתנינים לו אלא פוסקים את הדין מייד; ועוד, שמה שמרחיבים זמן שלושים יום, היינו היכא שנצרך לו זמן זה להבאת עדיו וראיותיו, אך היכא דסגי בפחות לא מרחיבים את הזמן.

ופסקו הרמ"א (סימן טז סעיף ב).

ועל כל פנים שמעינן מדבריו שהפסיקה צריכה להיות מיידית, ולא נרחיב את הזמן כשלא נצרך וכן אם נגרם נזק, ובזה לא ישנה מה הנזק: נזק ממוני או נזק נפשי, דכל היכא שיש נזק לא שמעינן ליה שלא לפסוק עד שיובאו ראיותיו, אלא בית הדין יפסוק ואם יביא עדים או ראייה יסתור.

ולפיכך כשנראה לבית הדין שהדין כבר התברר, ולפי שיקול דעת בית הדין אין ממש או אין תועלת בראיות שאומר הלה שרוצה להביא, שראיות וטענות אלו – אף אם יוכחו כאמיתיות לא ישנו את הדין, וקליוחומר אם לשיקול דעת בית הדין אין בהן ממש: אין טעם ותוחלת בהשהיית פסק הדין ובית הדין חייב לפסוק מייד.

משכך: חלק זה בסדר הדין, הבאת עדים וראיות, ינהג רק במקום שאכן אמורים להיות מובאים עדים וראיות רלוונטיים, אך באין כאלו, אין להביאם רק לשם קיום שלב זה. עדים וראיות הינם כשמים: עדים וראיות, אך כשלא תהיה עדות ולא ראייה, אין להטריח על הצדדים ועל בית הדין לקיים דיון ולדחות ההכרעה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. והנה על פי דין אף אם כבר הביא עדים וראיות, זכותו של אדם להוסיף ולהביא עדים וראיות עד שיאמר "אין לי עדים ואין לי ראיות", וכדאיתא בסנהדרין (לא, א). ואף אחרי שניתן פסק דין יכול להביא עדים או ראיות כדי לסתור את הדין וכפי שנפסק להלכה בחושן משפט (סימן כ).

ועיין בסנהדרין (מב, ב) לגבי היוצא ליהרג, ששינינו במשנה "ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות – מחזירין אותו, אפילו ארבע וחמש פעמים – ובלבד שיש ממש בדבריו", ושם (מג, א) פירשו שמחזירים אותו פעמיים אם טוען שיש לו טענות לפוטרו, אף בלא בדיקת טענותיו, אומנם מפעם שלישית ואילך רק אם רואים שיש ממש בדבריו מחזירים אותו לפני בית דין. אך אם ראו שאין ממש בדבריו – אין מחזירים אותו לפני בית הדין. ומשמע שאף בדיני נפשות אנו בודקים את מהות טענותיו לפני שמחזירים אותו לטעון.

והנה אף שברור שאם יש לו עדים או ראיות נוספות על העדים והראיות שהביא – אין ספק שזכותו להביאם ושייתנו לו להביאם, כדאיתא במשנה ונפסק בשולחן ערוך, אך נראה ברור מסברה דדווקא אם יביא עדים או ראיות שיש בהם כדי להוסיף על מה שהביא. אבל אם מביא עדים או ראיות שכבר הביא כמותם בעבר, והעדים לא יוסיפו ולא ישפכו אור חדש על הדברים – אין סיבה שבית הדין יצטרכו לאפשר לו להביא עדים אלו, שבכך תדחה ההכרעה והפסיקה בדין שהובא לפניו, שהרי כל מטרת הבאת העדים היא לבירור האמת וכדאמרין (קידושין סה, ב) "לא איברו סהדי אלא לשקרי", דהיינו לבירור האמת במקום שאחד מבעלי הדין משקר, ובמקום שלא תהיה תוספת בירור – מה תועלת בהבאתם?

ולכאורה יש לעיין בהא מילתא ממה דאיתא בספרי (פרשת דברים פסקא יב) וזו לשונו:

"טרחכם" – מלמד שהיו טורחנים: היה אחד מהם רואה שנוצח חברו בדין [נוסח דפוס ראשון, בחלק מכתבי היד יש שינויי נוסח כגון "שני נוצח בדין", וראה להלן בדברי הנצי"ב] – אומר "יש לי עדים להביא", "יש לי ראיות", "למחר אני דן", "מוסיף אני עליכם דיינים". לכך נאמר "טרחכם" [...]

והביאו רש"י בנימוקיו לתורה (שם א, יב).

ומשמעות הדברים שישראל היו מטריחים על הדיינים ומאריכים את הדיונים.

ובפשט הדברים משמע שאם בעל הדין טוען אחת מטענות אלו – שברצונו להביא עדים וראיות או להוסיף דיינים – שומעים לו, ואף ששומעים לו נקרא מעשה זה 'הטרחה', שהוא שלא לצורך. ומוטל עלינו לברר את משמעות דברי הספרי, ומה כוונת בעל הדין באומרו "יש לי עדים או ראיות להביא", שהרי ודאי שזכותו של כל בעל דין להביא עדים או ראיות להוכחת טענותיו, דאם לא יביא עדים או ראיות – איך יוכל הדין להתברר? והרי במשנה אמרו ששומעים לטענת בעל דין הרוצה להביא עדים או ראיות, ושמע מינה שכדין טוען ושפיר עבד. ויש לדעת באיזה אופן מקרי "טרחכם".

ואולי נפרש ש"טרחכם" מקרי כשרוצה להביא עדים או ראיות שלא יוסיפו על מה שהתברר כבר לבית הדין, שזוהי הטרחת הדיינים לשווא. ועל זה הוכיחם משה שהיו מטריחים על הדיינים שלא לצורך.

וכבר כתבנו בביאור דברי הספרי "מוסיף אני עליכם דיינים" בתיק (נתניה) 28554/1 (מס' תיק ישן 1-13-1468) וביארנו שם שהנפקא מינה בביאור האי מילתא היא גם לעניין ביאור תחילת דברי הספרי לגבי הטענה שרוצה להביא עדים או ראיה. ובביאור דברי הספרי נאמרו שלושה פירושים באחרונים ואלו הם:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. טענת "מוסיף אני עליכם דיינים" הייתה לאחר שראה "שנוצח חברו בדין", והיינו לאחר שהעלו הצדדים טענותיהם ובית הדין פסק, ורוצה לטעון אחר כך להוסיף דיינים. ונחלקו באיזה אופן יכול להוסיף אחרי פסיקה.

ב. ראה "שנוצח חברו בדין", היינו שהשמיע טענותיו ורואה מתוך טענותיו שכנראה יזכה בדין, אך מיירי שהדיינים טרם דנו ופסקו. ועיין מה שכתב הט"ז בפירושו דברי דוד (דברים שם).

ג. כל דברי הספרי הם עניין אחד: אחד שרוצה להביא עדים או ראה לסתור את הדין ולכן רוצה שיוסיפו עוד דיינים שישמעו עדיו וראיותיו, כדי שדיינים אלו יסתרו את הדין.

וכפי ההסבר השלישי פירש הדברים מהר"י מהמבורג בעל שו"ת כנסת יחזקאל והובאו דבריו בשו"ת אור נעלם (סימן מג) וזו לשונו:

ואני בעניי ושפלות דעתי מעודי הייתי מפרש די"ל מה שאמרו בספרי "טרחנים" – "יש לי עדים", "יש לי ראיות להביא", "מוסיף אני עליהם [צ"ל: עליכם] דיינים": פירוש דהוי אומרים "יש לי עדים" – או "ראיות" – ולקבלות העדים או ראיות "אוסף דיינים", ואם העדות והראיות טובים הם – לסתור הדין כדין "כל זמן שמביא ראיות סותר הדין", וזהו דין חדש. וזה היה הטרחנות, דאלו לשמוע העדים וראיות – למה לא? ובאמת אם לא הביא עדים או ראיות אין שומעין לו להוסיף דין, וזה שאמר משה שהיו אומרים הדברים הנ"ל "אוסף [צ"ל: מוסיף] עליכם".

וכעין זה כתב השואל ומשיב בתשובה (מהדורא רביעאה חלק ג סימן קכו) והיינו שדווקא היכא שרוצה להביא עדים וראיות חדשים יכול לדרוש הוספת דיינים.

והנה לשני הפירושים הראשונים שהבאנו לעניין הוספת דיינים, לכאורה הוא הדין גם לעניין טענתו שרוצה להביא עדים וראיות, ולפירוש קמא רוצה להביא עדים וראיות נוספים אחרי שכבר הביא קודם עדים וראיות ובית הדין פסק, ולפירוש השני מיירי שרוצה להביא עדים וראיות בתחילה, דומיא דטענתו להוסיף דיינים דמיירי בתחילת הדין.

ועיין בשו"ת בית יעקב (סימן טו) שזו לשונו:

והתם טענו לפניהם, שהרי היה אחר שראה חברו נוצח בדין וכו', אם כן מסתמא טענו לפניהם, דאם לא כן לא היה לו לומר "טרחכם". ומשמע שאין להם עוון אחר, רק שמטריחים בטענותיהם, ועוד: דומיא דאמר "יש לי עדים", "יש לי ראיה" [ד]הוא היתר גמור, הכי נמי בטענת "מוסיף אני עליכם דיינים" [...]

ולפי זה נראה לי דדברי המכילתא הנ"ל שאמר "טרחכם" – "מוסיף אני עליכם דיינים", היינו קודם שהתחילו לטעון טענות שלהם, בענין שידוע לכל שלא נתנו ונשאו עדיין בדין, באופן שלא היה שום לעז על הדיינים, והיינו כדברי רי"ו ורמ"א הנ"ל. ומה שכתב שראה חברו נוצח בדין רצה לומר שהבין מדברי הדיינים, שחקרו אחר הדין שלא יהיה מרומה ועל ידי שאלת החקירות הבין שחברו נוצח בדין. אי נמי אחר ששמע טענות חברו הבין מעצמו שיהא נוצח בדין, אבל אחר שנשאו ונתנו בדין אסור לומר "מוסיף אני עליכם דיינים".

ובתשובת שב יעקב (חלק ב חושן משפט סימן א) כתב:

גם מוכח קצת דקאמר: "היה אחד מהם רואה שחברו נוצח בדין, אומר 'יש לי עדים', 'יש לי ראיה להביא'." וזה שייך דווקא בנתבע שלא היה יכול להביא ראיותיו בתחילה כי לא ידע מה תובעין אותו עד ששמע תביעות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

התובע וראה שנוצח אמר להביא עדים כנגדו או ראיות. מה שאין כן התובע – צריך להביא מתחילה ראיותיו שחייב לו, שטר או עדים, ואם לא הביא בתחילה רק אחר שהשיב הנתבע וראה שזכה הנתבע בדין טענותיו – אפשר לאו טענה כלל כדמשתמע מתניתיך דסנהדרין (דף לא) "ראה שמתחייב בדין ואמר 'קרבו פלוני ופלוני' וכו' – "הרי זה אינו כלום". עיין שם.

וכעין זה כתב הנצי"ב בביאורו לספרי (שם), וזו לשונו:

שנוצח חבירו בדין וכו' – פירוש: בתחלת התביעה רואה שהדין והצדק עמו. אבל בסוף אם אמר "יש לי עדים ויש לי ראיה" אין שומעין לו, כדתנן בסנהדרין פרק ג'. וצ"ל: "אחד מהם רואה את חבירו שנוצח בדין", וכן הוא ברש"י.

למחר אני דן, מוסיף אני עליכם – פירוש קודם שטענו, עיין רמב"ן ז"ל.

ופשיטא להו דבהבאת העדים מיירי בתחילת הדין, ובוודאי לא מיירי לאחר שנפסק או שרואה בעל הדין שעומדים לפסוק כנגדו. ומשמע מדבריהם שהתובע, שיודע מה תובע – ראיותיו ועדיו צריכים להיות מזומנים עימו. ולפי זה, בזמן הזה בבתי הדין, שמוגש כתב תביעה וגם הנתבע יודע עוד לפני הדיון על מה ידונו, ודאי דבעינן שיהיו ראיותיו ועדיו עימו, ועל כל פנים ודאי שצריך להודיע לבית הדין מה הן.

והאחרונים נחלקו בביאור דברי משה שטען נגד ישראל על הטרחתם, אם הטרחתם זו היא לעניין הארכת הדיונים שלא לצורך, אך שומעים לבעל דין המטריח וכמבואר בדברי השב יעקב והנצי"ב שהבאנו, או שטענה זו שהיא הטרחה אין שומעים לה כלל. אך עיין בתומים (סימן יג ס"ק ב) שהקשה דאם מיירי שטוענים טענות שאין שומעים מדוע נקטו טענות אלו, והרי הרבה טענות טוענים בעלי דין בדברים שאין להם שחר, ולמה הזכיר דברים אלו?

ו. אומנם זה נראה פשוט דלכולי עלמא טענת בעל הדין שרוצה להביא עדים או ראיות מיירי באופן שיוסיפו או ינסו לסתור את מה שדנו עד כה, דהיינו שיש מדבריו של העד היכי תימצי שינוי הדין ותוספת על מה שנאמר, ובזה אמר משה רבנו שאפילו הכי הוויא הטרחה ושלא כדין היו עושים. אבל היכא שהעדים יחזרו על מה שאמרו הראשונים ולא יעלו ולא יוסיפו לביור העובדות בגופה של התביעה – בזה לא מיירי אף הספרי, דאין חובה על בית הדין לשמוע דברים ללא צורך. והוא הדין אם אין נפקא מינה מהבאת עדים וראיות אלו להכריע הדין.

וזה נראה פשוט שמי שהביא שני עדים שיעידו שפלוני חייב לו מעות ורוצה להביא עדים נוספים שיעידו שהלה חייב לו מעות – ודאי שבית הדין אין חייבים לקבלם, דאין נפקא מינה מעדותם. ואף שאם יוזמו הראשונים תהיה נפקא מינה מעדותם, כל עוד לא הוזמו אין צורך בדבריהם ובוודאי אין חובה על בית הדין לקבלם עתה.

והדברים מפורשים בראש השנה (כג, ב):

כיצד בודקין את העדים? זוג שבא ראשון בודקין אותו ראשון [...] אם נמצאו דבריהם מכוונים – עדותן קיימת. ושאר כל הזוגות – שואלין אותן ראשי דברים – לא שהיו צריכים להם אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש, בשביל שיהו רגילים לבוא.

שמע מינה שבזוג ראשון שמעידים סגי ולא בעינן לעדות השאר מפני שלא יוסיפו דבר, אלא שואלים אותם כדי שיבואו לעתיד לבוא. וכן שנו (שם כא, ב):

מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועיכבם רבי עקיבא בלוד, שלח לו רבן גמליאל: "אם מעכב אתה את הרבים – נמצאת מכשילין לעתיד לבא."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומשמע שאין חובה לשמוע את כל העדים אם היה מי שהעיד עדות זו, דאם יש מצווה שיעידו – למה עיכבן, ועוד: מדוע אמר רבן גמליאל "נמצאת מכשילן לעתיד לבא", והלא גם עתה מונע מהם להעיד מה שמצווים להעיד? אלא שיש לומר שחילול שבת [שהותר לעדות החודש בלבד] שאני, ואין להתיר חילול שבת כשבאו עדים שאפשר לגמור הדין על פיהם.

ואולי היה מקום לחלק בין עדות החודש לשאר עדויות, דדווקא בעדות החודש שהעיקר הוא חישוב בית דין מתי יוכל החודש להתקדש – סגי בשני עדים ולא בעינן טפי. אבל בעדות לבירור העובדות, אולי נימא שיש מקום לשמיעת כל העדים.

ועיין ביד רמ"ה (סנהדרין ס, א) שכתב בביאור דברי הגמרא (שם) "והשלישי אומר 'אף אני כמוהו' [...] סתמא כרבי עקיבא דמקיש שלשה לשנים":

"על פי שני עדים או שלשה עדים" – "אם העדות מתקיימת בשנים מה תלמוד לומר 'שלשה'? אלא להקיש שלשה לשנים: מה שנים – נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה, אף שלשה – נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה" – הכא נמי: מה שנים – צריכין שניהם לברר עדותן, אף שלשה שבאו להעיד כאחד – צריכין לברר עדותן.

ומשמע שדווקא כשבאו כאחד צריכים לברר דברי השלישי אבל בבאו שניים והעידו, אף אם יש עדים נוספים שלא באו איתם – אין צריכים לברר הדברים, וטעמא דמילתא כדאמרין, שמכיוון דאיכא תרי ונתברר הדין שוב לא בעינן עדים נוספים, ומדלא בעינן להו לא שמעינן למי שרוצה להביאם ללא תכלית.

ועיין בטורי אבן (ראש השנה כה, ב ד"ה למימרא) מה שכתב בזה והוכיח מסוגיות הגמרא שהבאנו שאין להביא עדים ללא תכלית. בתחילה רצה לחלק בין דיני ממונות לדיני נפשות אליבא דרבי עקיבא, דבדיני נפשות בעינן שמיעת כולם משום "והצילו העדה" – שמא ימצא קרוב או פסול ויפסול את העדות, ויליף ממה דנאמר "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר". ואחרי זה רצה לחלק בין רבי עקיבא לחכמים, דלרבי עקיבא בעינן שמיעת כולם אף בדיני ממונות ולרבנן לא בעינן שמיעת כולם, אך כל זה דווקא בבאים ביחד שאז ינהג דין נמצא אחד קרוב או פסול, אבל אם לא באים כאחד נראה שגם לרבי עקיבא לא בעינן שיבואו כולם היכא דאיכא עדים שאפשר לפסוק על פיהם. עיין שם, ואין כאן מקום לפלפל בדברים.

אך עיין בנימוקי הרמב"ן לתורה (פרשת שופטים – דברים יז, ו) שביאר מה דאיתא התם "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת":

אבל פשוטו של מקרא לאמר שיומת המת "על פי שנים עדים" כשאין שם יותר, או על פי שלשה אם ימצאון שם שלשה. יאמר הכתוב: כאשר הוגד לך ושמעת תדרוש הדבר היטב על פי כל העדים הנמצאים שם. והנה אם שמענו שעבר בפני שלשה, נשלח בעבורם ויבואו לבית דין ויעידו כולם, והוא הדין למאה, כי בשמענו דברי כולם יתברר האמת, ואם לא היו שם יותר או שהלכו להם ואינם נמצאים שם, בשנים די.

וכן הביא רבינו בחיי (שם) דבריו:

ופירש הרמב"ן ז"ל: אף על פי שכל ענין נגמר בשני עדים, ואפילו דיני נפשות, אם היו שם שלשה עדים וארבעה וחמשה או יותר – נשלח בעבורם ויבאו לפנינו, שמתוך רבוי העדים יתברר הענין יותר ויודע לנו האמת, אבל כשלא היו שם אלא שנים עדים, או היו וכבר הלכו להם, די בשנים אלו שהם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נמצאים אצלנו. וזהו "על פי שנים עדים" – אם לא היו יותר, "או שלשה עדים" – אם נמצאו שם והוא הדין לארבעה וחמשה

ודברי הרמב"ן הובאו בשו"ת בית יוסף (דיני קידושין סימן י בתשובת ר' יהודה שאלתיאל):

והרמב"ן ז"ל גם כן כתב בפסוק "על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים" [צ"ל "או שלשה עדים" (הוא הפסוק הנ"ל, ולשון "או על פי שלשה" היא בדברים יט, טו ושם "על פי שני עדים", ולא שם נכתבו דברי הרמב"ן)] שאף על פי שהעדות מתקיימת בשנים ואפילו בדיני נפשות מכל מקום הזכיר הכתוב ג' לומר שצריך שיבואו כל השלשה להעיד אם היו ג', או אם היו ארבעה או חמשה [כלומר: יבואו כולם], שמתוך כך יתבאר האמת יותר וכל הדינין שוין בזה ואין חלוק.

ומשמע מדברי תשובה זו שאין לחלק בין דיני נפשות, דבעינן יתר בירור, לדיני ממונות, ולא כתירוצו הראשון של הטורי אבן.

ופשט דבריו של הרמב"ן מורה שלא מסתפקים בהזמנת שני עדים שיעידו אלא מזמינים את כולם ואפילו מאה. ולדברינו אמאי לא מזמינן תרי, דבדידהו סגי לפסוק את הדין? ופשט הדברים משמע שאף אם אין צריכים לעדות אחרים ואפשר לגמור הדין בשניים מזמינים את מי שאינו צריך, ולפי זה נשמע לבעל דין המבקש להביא עדים וראיות נוספים ללא צורך.

אך באמת לכאורה אין ראייה מהתם, דשאני התם שנעברה עבירה ואנו רוצים לשמוע עדות על הדבר, דבזה מזמינים לכל מי שהיה בעת האירוע, ואפילו מאה, דכל עוד לא העידו איננו יכולים לומר אם נוכל לגמור הדין על פי שני עדים, שנזמין רק שניים, ולכן מזמינן לכולהו. אבל כשכבר באו עדים והעידו, ואפשר לגמור הדין על פי השניים, גם לדעת הרמב"ן אין להזמין עדים נוספים ולהאריך את הדין ולדחות את ההכרעה.

אומנם יש לומר שמה שכתב הרמב"ן על פי פשוטו של מקרא אינו כדברי רבי עקיבא דדריש ליה לעניין נמצא קרוב או פסול. אך רבי עקיבא פליג, וקיימא לן כוותיה, וכן כתב השפת אמת (ראש השנה כה, ב):

לימא מתניתין [שאם ראו שלושה, והם בית דין, את המולד – יעידו שניים מהם בפני השלישי שיצרף אליו אחרים, והוא – אף שראה, כיוון שאינו מעיד "נעשה דיי"ן] דלא כרבי עקיבא כו' – עיין בטורי אבן שהקשה דיש לומר דרבי עקיבא לטעמיה, דסבירא ליה במכות (ה, ב) דמקיש ג' לב', דמהאי טעמא כל העדים צריכין להעיד בדיני נפשות כדאיתא בסנהדרין (ס). מה שאין כן בעדות החודש, דאינו כן. עיין שם. ולפי עניות דעתי נראה דלקא קשיא מידי, דאפילו לרבי עקיבא: דוקא העדים שבאין להעיד צריכין לחקור כולם עיין שם (וכן משמע בחידושי הרמ"ה שם), אבל לא כל מי שראה צריך להעיד כשיש די בשנים להעיד. וזה ברור ופשוט אצלי. וגדולה מזו נראה דלפי מאי דאמרינן שם במכות "והוא שהעידו בתוך כדי דיבור" יש לומר דהא דאמרינן שם במגדף דצריך השלישי לומר גם כן "אף אני כמוהו" היינו בשכבר העיד בתוך כדי דיבור של העדים, לכן צריכין לחקור אותה כיצד שמע. אבל כל שהעיד אחר כדי דיבור אם כן בלאו הכי לא הוי עדות אחת ולמה לי חקירתו כנ"ל. (אכן אין זה מוכרח דיש לומר דכל זמן שלא נחקרו העדים לא נגמר עדותן ושוב הוי כאלו העידו ביחד.)

שוב מצאתי ראייה לדברי מדברי הרמב"ן בחומש פרשת שופטים פסוק "על פי שנים עדים". עיין שם (דנראה מדבריו דמאן דאמר דקרא אתי להקיש ג' לב' לא סבירא ליה דצריכין כולם להעיד).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומדברי השפת אמת משמע כדברינו, שאחרי ששניים העידו ואפשר לגמור הדין על פיהם, ואין עדים שהעידו כבר ויוכלו להצטרף עימם, לא שולחים אחריהם שיבואו להעיד.

הארכנו לפלפל בזה. אבל לעניין הלכה למעשה ברור שאם העידו עדים והדבר התברר לבית דין ואין תועלת בהבאת עדים נוספים לא נזמין עדים נוספים, ומדברי הרמב"ן ליכא ראייה למיסתר, דדבריו הם כשעדיין לא התברר, שאז יזמינו את כל הרואים.

ז. והנה באור החיים (דברים א, טז) כתב:

"שמע בין אחיכם" וגו' – קשה: מה צריך לצוות לזה, אם לא ישמעו על מה ידונו? עוד: למה אמר בדרך זה ולא אמר "שמעו"? אכן הכונה היא שיהיו מתמידין לשמוע ולא יקוצו. ודבר זה יתחלק לב' דברים: א' הוא מבעלי דינין עצמן, שאם יאמרו "עוד יש לנו לטעון, עוד יש לנו להוכיח" – לא יקוצו מדבריהם, ומה גם כשירבו להביא ראיות אחר ראיות ולא הועילו – לא יאמר הדיין "שוב אין ראייה ואין טענה", אלא "שמע" בתמידות; והב' שאם הטריחו עליהם בעלי דינין – לא יאמרו "הרבה טורח טרחנו היום, ואין לשמוע עוד טוען ונטען עד אחר זמן", אלא "שמע" באין הפסק. וכאן נצטוו על דקדוק ענוי הדין.

ולכאורה משמע מדבריו שחובת הדיינים לאפשר לבעלי הדין לטעון טענותיהם בהרחבה ולא להגבילם מלהביא ראיות אחר ראיות. אך נראה לומר שאף האור החיים לא התכוון אלא אם רוצים להביא ראיות נוספות שיהיה בהם מעבר למה שהביאו, שלא יאמר "מכיון שבטענה הראשונה לא הוכיח מאומה מסתבר שגם האחרונות יהיו כן". אך אין חובה על הדיין לתת להם להרחיב ולהביא עדים שיעידו על מה שכבר העידו הראשונים, ובזה לא דיבר האור החיים.

והנה באמת כמה שכתב שהדיין צריך לשמוע בתמידות כוונתו שיאפשר להם לטעון את כל טענותיהם. אבל אין הכרח שחובה עליו לאפשר להם לטעון את דבריהם באריכות, דאף דשנינו (שבועות לא, א) "ולא יהא אחד מדבר כל צורכו והשני – אומר לו 'קצר דבריך'", הרי כבר כתב הב"ח (סימן יז) שדברי הגמרא מיירי כשאכן מאפשר לאחד להאריך בדברים ולשני אומר לקצר בדבריו, אבל יכול לומר לשניהם "קצרו בדבריכם". ועיין בש"ך (סימן יז ס"ק א) שכתב שפשוט הוא. ולפיכך נפרש שחובת השמיעה היא שמיעת כל הראיות אבל אין הכרח לאפשר לצדדים לטעון באריכות ולחזור על מה שטענו.

ובאמת אדרבה: מפירושו השני של האור החיים שמעינן שחובת הדיינים לשמוע את הטענות בלא הפסק, כדי לסיים את הדיון ולמנוע עינוי דין בהוצאת פסק דין. וכעין פסק השולחן ערוך שהבאנו לעיל: "צריך הדיין לפסוק הדין מיד אחר שיתברר לו, שאם מעכב את הדין ומאריך בדברים הברורים כדי לצער אחד מבעלי הדינין הרי זה בכלל 'לא תעשו עול'".

ומשמעות הדברים היא שמשמתבררות העובדות אין מקום להאריך בדיונים אלא חובה לתת פסיקה מייד. והארכת הדיונים במקרה כזה יש בה משום חשש של 'עשיית עוול'. ולפיכך נראה שגם מטעם זה אין לשמוע עדים נוספים וראיות נוספות שלא יוסיפו ולא ישפכו אור נוסף על העובדות.

והנה בתקנה צ לתקנות הדין נקבע שבית הדין רשאי להפסיק חקירת עד אם נראה לו שהשאלה מיותרת. תקנה דומה ישנה גם לעניין חקירת בעל דין, וזו לשון תקנה סג(2): "בית הדין רשאי לפסול כל שאלה ואף להפסיק חקירתו של בעל הדין, אם נראה לבית הדין כי השאלה או המשך החקירות מיותרים [...] וקל וחומר שאם רואה בית הדין שהבאת העד או הראיה מיותרת, אין צורך להענות לבקשה להביאם."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תקנות פ ופא קובעות את הפרוצדורה להזמנת עדים והבאתם. וזו לשון התקנות:

פ. החליט בית הדין לשמוע עדים, מזמינים אותם כדרך שמזמינים בעל דין.

פא. כל צד רשאי להביא בעצמו את עדיו לבית הדין, לאחר שקיבל רשות מבית הדין.

לשון התקנות מורה שעניין זה של החלטה להזמין עדים ולהביאם תלוי בהחלטת בית הדין וברשותו, והיינו אימתי יביאו ואם יביאו. ומעתה: מכיוון שבנידון דידן בית הדין ברחובות שמע את דברי הצדדים באריכות, ולפני בית הדין בתל אביב הוצג כל החומר, ועל פי הבנת בית הדין אין בדברים האיש כדי להוסיף ולהאיר את הדברים ולא יהיה בדברים לשנות ההחלטה: זכותו ואף חובתו של בית הדין שלא להמתין עוד, לאחר שהבעל לא קיים את הוראות בתי הדין ברחובות ובתל אביב ולא מסר מה הראיות שהוא רוצה להביא. הארכת ההליכים, שהיא כנראה מטרת האיש, פוגעת באישה, ואין להמתין בהוצאת פסק הדין, שלא על ראיות ועדויות שלא יובילו ליתר בירור לפי שיקול דעת בית הדין דיברו התקנות. כפי שמוכח מדברי הרמב"ם והריטב"א על בית הדין לשקול מה הם הראיות שרוצה להביא ואם יש בהן כדי להכריע ולשנות את הידוע לבית הדין: אם לדעת בית הדין הדברים לא יעלו ולא יורידו, עליו להכריע את הדין. וזאת מלבד דברי הריטב"א בתשובה שהתובע, היודע מה תביעתו, אמור להביא את עדיו וראיותיו עימו, ואין מרחיבים לו זמן. וקל-יחומר במקום שהתבקש להציג את תמצית טענותיו וראיותיו לטענות, שאם התחמק ולא עשה כן בית הדין לא ייענה לו להרחיב את הזמן, אלא יפסוק את הדין מייד.

לכן: כדין נהג בית הדין במקרה שלפנינו, שבנסיבות תיק זה לאחר שנגלתה תמונה מקיפה על הסכסוך והתגלו כוונות האיש, אין מקום לתת לו להפיק זממו להאריך את הדיונים ולהתיש את האישה. בית הדין כדין פסק, כפי מה שהיה נראה לו, שהטענות והראיות שרוצה האיש להביא לא יסתרו את הדין.

עם זאת מכיוון ששנינו שכל היכא שמביא ראיה סותר את הדין, זכותו של האיש להביא ראיות נוספות אם לדעתו יסתרו את הדין. אך מכיוון שלהתרשמות בית הדין לא ברור כלל שכוונותיו טהורות, אומנם אין למנוע ממנו להביא ראיותיו, אך הדבר יהיה תלוי בהפקדת ערובה.

אין לדמות דין זה לכל תביעה, שלא מצריכה ערובה, שמכיוון שלדעת בית הדין היה מקום לפסוק – אם רוצה עתה לסתור את הדין חובה עליו לשלם הוצאות על דיונים נוספים, [אם יתגלו כדיוני סרק] וכמו שנהוג בערעור. וכבר כתבתי בזה במקום אחר, ואין כאן מקום להאריך. ומשכך, אם יתברר שאין ממש בדבריו, יש לפצות את האישה על הוצאותיה והטרדה שתיגרם לה, וכמו שכתב הגר"א שינדלר בדבריו.

הרב שלמה שפירא

מצטרף למסקנות העולות מכל הנ"ל, שבנסיבות התיק יש לדחות את הערעור, שכן זה ברור שדיון הוכחות יתקיים רק אם יש ממש בטענותיו של בעל דין ורק אם בית הדין מתרשם שההוכחות שמבקש בעל הדין להביא – יהיה בהם כדי לשנות את הכרעת הדין.

ומכל מקום, מאחר שבית הדין האזורי מאפשר למערער להביא את הוכחותיו בכפוף להפקדת דמי הערבות – הערעור מתייתר, לדעתי, והיה מיותר מראשיתו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנסיבות התיק והתמשכותו הבלתי־סבירה בעליל, טוב היה עושה המערער אם במקום להפקיד דמי ערבות לצורך ההליך בערעור היה מפקיד את דמי הערבות בבית הדין האזורי. ככל שהוא סבור ומשוכנע שבממצאים, שלטענתו מצויים בידו, יהיה כדי לשנות את הכרעת הדין, ואם כך – דמי הערבות יוחזרו לו על פי כל דין.

הרב ציון לודאילוז

פסק דין ומתן הוראות

- א. לאור כל האמור לעיל בית הדין דוחה את הערעור.
 - ב. בית הדין מאפשר למערער להגיש לבית הדין האזורי בתוך שלושים יום את בקשתו לקיום דיון להוכחות בכל הנושאים שהעלה.
 - ג. קודם לקביעת מועד הדיון, עליו להפקיד ערובה כספית של 15,000 ש"ח במזכירות בית הדין האזורי.
 - ד. מאחר שלמעשה הערעור נדחה הרי שהיה מקום להורות על העברת הערובה שהופקדה בבית הדין – כולה או חלקה – לידי המשיבה.
 - ה. לפנים משורת הדין, בשלב זה בית הדין מחליט להקפיא את העברת הערובה.
 - ו. בית הדין ייתן החלטה בעניין זה לאור המשך ההתנהלות בבית הדין האזורי ובהתאם לתוצאות הדיון ככל שיתקיים שם.
 - ז. מותר לפרסום לאחר השמטת כל הפרטים המזהים.
- ניתן ביום כ"ב בכסלו התשפ"א (8.12.2020).

הרב ציון לודאילוז

הרב אברהם שינדלר

הרב שלמה שפירא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה